

**T. C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İŞLETME ANA BİLİM DALI

**KARS İLİNDE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK
YATIRIM TEŞVİKLERİNİN UYGULANMASINA AİT BİR
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muzaffer Koçak

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Ali Kutlu

Kars, 2007

**T. C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İŞLETME ANA BİLİM DALI

**KARS İLİNDE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK
YATIRIM TEŞVİKLERİNİN UYGULANMASINA AİT BİR
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muzaffer Koçak

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Ali Kutlu

Kars, 2007

T.C.

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Muzaffer KOÇAK'a ait "**Kars İlinde Hayvancılık Sektörüne Yönelik Teşviklerin Uygulanmasına Ait Bir Araştırma**" adlı bu çalışma, yapılan tez savunma sınavı sonunda, jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği uyarınca değerlendirilerek oy ile kabul edilmiştir.

...../...../2007

Öğretim Üyesinin Ünvanı	Adı Soyadı	İmza
Yrd.Doç. Dr. Hüseyin Ali KUTLU	
Yrd.Doç. Dr. Hüsnü KAPU	
Yrd.Doç. Dr. Cavit YEŞİLYURT	
.....	

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/..../200.. tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
TABLO LİSTESİ.....	IV
ŞEKİL LİSTESİ.....	VI
KISALTMALAR.....	VII

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE HAYVANCILIK ve HAYVANCILIĞI TEŞVİK POLİTİKALARI	3
--	----------

1.1. Hayvancılık Politikalarına Genel Bir Bakış.....	4
1.2. Hayvancılığın Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi.....	4
1.3. Hayvansal Ürün Üretimi ve Tüketimi.....	5
1.4. Hayvancılık İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	7
1.5. Devletin Hayvancılığa Yaklaşımı.....	7
1.6. Hayvancılık Sektöründe Uygulanan Destekleme Politikaları.....	8
1.7. Hayvan Hastalıkları ile Mücadele Esasları.....	9
1.8. Yemler ve Hayvan Besleme.....	10
1.9. Hayvan Irklarının Islah Politikaları.....	11
1.10. Türkiye’de Yatırım Teşvik Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi.....	13
1.11. Türkiye’de Hayvancılığa Yönelik Teşvik Uygulamaları.....	13
1.11.1. Yem Bitkileri Desteği.....	13
1.11.2. Suni Tohumlama Desteği.....	14
1.11.3. Damızlık Teşviki.....	14
1.11.4. Kredi Desteği.....	16
1.11.5. İlaç Desteği.....	17

İKİNCİ BÖLÜM: KARS ve KARS’TA HAYVANCILIK	18
--	-----------

2.1. Agro-Ekolojik Alt Bölgeler.....	18
2.2. Topografya.....	19
2.3. İklim.....	23
2.4. Bitki Örtüsü.....	24
2.5. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı.....	25
2.6. Nüfus.....	27
2.7. Ulaşım.....	31
2.8. Tarımsal Üretim Sistemi.....	32
2.9. Tarımsal Pazarlama Sistemi.....	35
2.9.1. Türkiye ve Kars İli Hayvancılık Sektöründe Pazarlama ve Örgütlenme.....	35
2.9.1.1. Kars’ta Et ve Et Ürünleri Pazarlaması.....	36
2.9.1.2. Kars’ta Süt ve Süt Ürünleri Pazarlaması.....	40

2.9.1.3. Kars'ta Bal Ürünleri Pazarlaması.....	46
2.10. Büyükbaş Hayvan Varlığı.....	53
2.11. Küçükbaş Hayvan Varlığı.....	56
2.12. Kanatlı Hayvan Varlığı.....	58
2.13. Kovan Varlığı.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KARS İLİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE

YATIRIM TEŞVİKLERİNİN UYGULANMASININ ARAŞTIRILMASI 64

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	64
3.2. Araştırmanın Kapsamı.....	64
3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Prosedürleri.....	65
3.3.1. Araştırmanın Tasarımı.....	65
3.3.2. Veri Toplama Yöntemi.....	66
3.3.3. Ana Kütle ve Örneklem.....	66
3.3.4. Araştırmanın Değişkenleri.....	66
3.3.5. Uygulanan İstatistiksel Analizler.....	67
3.5. Bulgular.....	67
3.5.1. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları.....	67
3.5.2. Genel Bilgilere İlişkin Bulgular.....	68
3.5.3. Yatırım Teşviki Uygulamaları Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	71

GENEL SONUÇ ve ÖNERİLER.....76

KAYNAKÇA.....79

EKLER.....84

ÖZGEÇMİŞ.....90

ÖZET

Türkiye’de hayvancılık sektörünün gelişmesinde önemli araçlardan biri olan yatırım teşviklerinin uygulanmasında çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu çalışma, Kars ilinde hayvancılığın mevcut durumu ve sorunlarının belirlenmesi, destekleme politikalarının incelenmesi ve özellikle hayvancılık alanında yatırım teşviki alan gerçek kişilerin bu uygulamalarda karşılaştıkları sorunların belirlenmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir.

Kars ilinde faaliyet gösteren kişilerin yatırım teşviklerinden ne denli yararlandıkları ve bu konuyla ilgili yaşadıkları sorunlar bir anket vasıtası ile belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçlar Kars bölgesinde hayvancılık sektörünün sorunlar içerisinde olduğu ve mevcut teşvik politika ve uygulamalarının sorunların çözümünü sağlamadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayvancılık sektörü, teşvik, yatırım, Kars.

ABSTRACT

There are many problems in the implementations of incentives in investments which is one of the important instruments to develop the cattle breeding industry. This study has the aim of defining the current situation and the problems of the industry, to identify the incentive policies, especially state the problems of the people who get the investment incentive face with and find some proposals for the solutions of the defined problems in Kars city.

How much benefit people in these businesses get from the investment incentives and the kind of problems they face were tried to be found out by a survey questionnaire. The results found point out that cattle breeding industry has many problems in Kars region and the current implementations are quite far away from the solutions.

Key Words: the cattle breeding industry, incentives, investment, Kars.

ÖNSÖZ

Türkiye’de hayvancılık sektöründe önemli sorunlar yaşanmaktadır. Hayvancılık sektörünün nispeten gelişmiş olduğu Kars ilinde bu sorunların tespiti ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi amacı ile bu çalışma hazırlanmıştır.

Kars ilinde faaliyet gösteren kişilerin yatırım teşviklerinden ne denli yararlandıkları ve bu konuyla ilgili yaşadıkları sorunlar bir anket vasıtası ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın oluşturulması için büyük önem arz eden bu ankete geri dönüş sağlayan tüm kişi ve kuruluşlara teşekkür ederiz.

Bu tezin hazırlanmasında desteğini esirgemeyen çok değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Ali Kutlu’ya ve konu ile ilgili incelemelerim sırasında bana yardımcı olan herkese teşekkür ederim.

Muzaffer KOÇAK

Kars, 2007

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1	Kars İlçelerinin Alt Bölgelere Dağılımı.....18
Tablo 2	Aylık Ortalama Yağış Dağılımı.....24
Tablo 3	Kars İlinin Arazi Dağılımı.....26
Tablo 4	Kars İli ile Türkiye Nüfus Artış Oranlarının Karşılaştırılması.....27
Tablo 5	İç ve Dışa Göçün Toplam Nüfustaki Payı.....28
Tablo 6	Kars İli Alt Bölgelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu.....29
Tablo 7	Kars İli Nüfus Verileri.....30
Tablo 8	Kars İlinde Tarım İşletmelerinin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı.....32
Tablo 9	Kars İli Tarım İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre Dağılımı.....33
Tablo 10	Kars ili Tarımda İşletme Büyüklüğü ve Arazi Edinim Biçimi.....34
Tablo 11	1994-2004 Yılları Arasında Türkiye ve Kars Et Üretimi.....37
Tablo 12	Kars İli Üretici Eline Geçen Reel Süt Fiyatları.....41
Tablo 13	1994-2004 Yılları Arasında Türkiye ve Kars Süt Üretimi.....44
Tablo 14	Türkiye’de Bal Üretimi.....47
Tablo 15	Türkiye’de Üretici Eline Geçen Reel Bal Fiyatları.....47
Tablo 16	Türkiye ve Kars İlinde Bal Üretimi.....48
Tablo 17	Türkiye’de Hanelerin Bal Tüketimi ve Gıda Harcamaları İçinde Balın Payı.....49
Tablo 18	Türkiye’de Bal Talep Projeksiyonu.....51
Tablo 19	Kars İli Alt Bölgelere Göre Büyükbaş Hayvan Varlığı.....53
Tablo 20	Kars İli Alt Bölgelere Göre Hayvan Irkları.....54
Tablo 21	Kars İli Hayvan Islah Çalışmaları.....55
Tablo 22	Kars İli Yıllara Göre Büyükbaş Hayvan Irklarındaki Değişimler.....56
Tablo 23	Kars İli Alt Bölgelere Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı.....57
Tablo 24	Kars İli Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişim.....58
Tablo 25	Kars İli Alt Bölgelere Göre Kanatlı Hayvan Sayıları.....60
Tablo 26	Kars İli Alt Bölgelere Göre Kovan Varlığı.....61
Tablo 27	Kars İli Hayvansal Üretim.....62

Tablo 28	Anket Formunda Yer Alan Bilgilere İlişkin İfade Sayısı.....	65
Tablo 29	Faaliyet Alanları.....	68
Tablo 30	Çalışanların Statüsü.....	69
Tablo 31	Üretim Maliyetlerini Oluşturan En Büyük Gider Kalemi.....	69
Tablo 32	Sahip Olunan Arazi Varlığı (Dekar).....	70
Tablo 33	Sahip Olunan Hayvan Sayısı.....	71
Tablo 34	Hastalıkla Mücadele Durumu.....	72
Tablo 35	Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Durumu.....	72
Tablo 36	Üretim Teşviklerinin Önemi.....	72
Tablo 37	Teşviklerin İşletmeye Yararları.....	72
Tablo 38	Kredi Temininde Karşılaşılan Sorunlar.....	73
Tablo 39	Üretimde Karşılaşılan Sorunlar.....	73
Tablo 40	Pazarlama Faaliyetlerinde Karşılaşılan Sorunlar.....	74
Tablo 41	Teşvikler Hakkındaki Bilgi Kaynakları.....	74
Tablo 42	Teşvik Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar.....	75

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1 :	Kars'ta Et Pazarlama Kanalları.....39
Şekil 2 :	Kars'ta Süt Pazarlama Kanalları45
Şekil 3 :	Kars'ta Bal Pazarlama Kanalları.....52

KISALTMALAR

DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
AB	: Avrupa Birliği
TEAE	: Türkiye Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü
TKB	: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
TİGEM	: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TSK	: Türkiye Süt Kurumu

GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada insanoğlunun geçmişte var olan, bugün yaşanan ve gelecekte de hissedilecek önemli ve değişmez sorunlarının başında yeterli ve dengeli beslenme gelmektedir. Bu olgu söz konusu olduğunda, hayvansal ürünler taşıdıkları biyolojik özellikleri nedenleriyle vazgeçilmez ve diğer besin maddeleri ile ikame edilemez bir konumdadırlar.

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan önemli kriterlerden birisi de kişi başına tüketilen hayvansal ürünler miktarıdır. Bu bağlamda hayvansal protein tüketimi ile kalkınma arasında sebep sonuç ilişkisinin var olduğu ileri sürülebilir.

Tarımda ileri düzeyde olan ülkelerin çoğu, bitkisel üretimin önemli bir bölümünü hayvansal üretimi arttırmak amacıyla hayvan beslemede kullanır. Tarımda hayvansal üretime ağırlık verilmesinin teknik ve ekonomik açıdan önemli nedenleri vardır. Bunlar arasında insanların düzenli, yeterli ve dengeli biçimde beslenmeleri, bitkisel ürün ve artıkların daha değerli hayvansal ürünlere dönüştürülmesi, istihdama katkısı ve işin sürekliliği, hayvansal üretimde sermayenin içindeki devir hızının bitkisel üretime göre daha yüksek olması sayılmaktadır.

Türkiye'deki tarım işletmelerinin içindeki paylara baktığımızda hayvancılığın yeterli gelişmediğini görmekteyiz. Hayvan sayısı bakımından dünyanın önde gelen ülkelerinden birisi olmasına rağmen Türkiye'de hayvan başına verim oldukça düşüktür.

Diğer taraftan tarım sektörü en fazla devlet müdahalesi ile karşı karşıya kalan sektörlerden biridir. Tarım kesiminin korunması ve desteklenmesi, yalnız besin maddesi ve sanayiye hammadde sağlanması yönünden değil, geçimini ve yaşam biçimini tarımsal üretime bağlamış bir kitlenin gözetilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Tarımda devlet müdahalesi sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde değil, sanayileşmiş ve gelişimini tamamlamış ekonomilerde de görülmektedir.

Türkiye’de var olan hayvancılık potansiyelinin en rasyonel şekilde değerlendirilerek hayvansal üretim gelirinin tarımsal üretimdeki payını arttırmak için gerekli önlemlerin alınması ve bu kesimin teşvik edilmesi zorunlu görülmektedir.

Bu araştırma ile hayvancılığa yönelik yatırım teşviklerinin Kars ilindeki yeri ve genel durumunun incelenmesi ele alınmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde Türkiye’deki hayvancılık sektörü incelenerek, hayvancılığa yönelik yapılan teşvik politikaları aktarılmıştır. İkinci bölümde, Kars ilinin genel özellikleri tanıtılarak, Kars ilindeki hayvancılık sektörü ve pazarlaması incelenmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise Kars ilindeki hayvancılık işletmelerine yönelik yapılan yatırım teşvikleri uygulamaları ve bu uygulamaların sonuçları ve önemi tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK ve HAYVANCILIĞI TEŞVİK UYGULAMALARI

Türkiye, tarım ve hayvancılık bakımından bölge ülkeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Tarım üretimi yıllar bazında giderek artmaktadır. Ülke, gerek coğrafi ve gerekse iklim şartları yönünden tarım ürünleri üretmeye çok elverişli olduğu için, tarımsal üretimde ve özellikle gıda maddeleri üretiminde dünya üzerinde kendi kendine yeterli az sayıda ülkeden biridir.

Sektördeki üretim artışı özellikle 1963 yılında başlayan planlı dönemle birlikte hızlanmış ve yıllık büyüme hızı uzun dönemde ortalama %3.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran aynı dönemlerdeki ortalama yıllık nüfus artış hızının (%2.2) üzerindedir. Planlı dönem öncesinde üretim artışı, büyük ölçüde ekim alanlarının artmasına ve hayvan sayısının çoğalmasına bağlı iken, 1963 yılından sonraki artış, tarım teknikleri ve girdi kullanımındaki olumlu gelişmelere ve dolayısıyla verimlilikteki yükselişe bağlıdır. Verimlilik; ikinci üretim, üretim tekniğinin gelişmesi, kimyasal gübre, tarımsal ilaçlar, sulama, suni tohumlama, yem, damızlık hayvan sayısı ile mekanizasyon gibi üretim girdilerindeki artışa bağlı olarak zaman içinde artmıştır¹.

1990 yılından sonra özel sektörün tohumluk alımındaki olumlu faaliyetleri, bitkisel ürünler verimliliğinin artışında etken bir faktör olmuştur. Yine aynı dönemde, hayvancılık alanında verim artırıcı suni tohumlama, hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadelede de önemli başarılar elde edilmiştir².

¹ Güler Canan, “Doğu ve Güney Doğu Anadolu ve Öncelikli Yörelerin Kalkındırılması Temel Politikalar ve Uygulamalar”, DPT Yayınları, Ankara, 1985, s.13.

² www.izto.org.tr

1.1. Hayvancılık Politikalarına Genel Bir Bakış

İnsanların yeterli ve dengeli beslenmesinde önemli rolü bulunan hayvancılık sektörü ulusal geliri ve istihdamı artırmak, et, süt, tekstil, deri, kozmetik ve ilaç sanayi dallarına hammadde sağlamak ve dengeli kalkınmaya katkıda bulunmak, kırsal alandaki açık ve gizli işsizliği azaltmak ve önlemek, kalkınma ve sanayileşme finansmanını öz kaynaklara dayandırmak, ihracat yoluyla döviz gelirlerini artırmak, göç olaylarını ve bunun ortaya çıkardığı sosyal sıkıntıları azaltmak ve önlemek gibi önemli ekonomik ve sosyal fonksiyonlara sahiptir³.

Hayvancılık sektörünün kırsal alandan kente nüfus göçünü önlemek gibi günümüz Türkiye'sinde yaşamsal önem taşıyan bir sosyo-ekonomik görevi de bulunmaktadır. Böylece metropoller üzerindeki göç nedeniyle oluşan nüfus baskısının getireceği olumsuz koşullar da önlenmiş olmaktadır⁴.

Dünyada 21. yüzyıla bilgi toplumu olarak girmeye hazırlanan gelişmiş ülkeler ulusal üretimde istikrarı sağlamak amacıyla, bitkisel ve hayvansal üretimi daha akılcı ve ekonomik politikalarla desteklemektedir. Söz konusu ülkeler elde edilen üretim artışı ile aynı zamanda önemli bir dış satımcı ülke konumuna gelmişlerdir.

1.2. Hayvancılığın Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye'de bitkisel ve hayvansal üretim ekonomik açıdan önemini hala korumaktadır. Ülke nüfusunun, 2004 yılı verilerine göre (DİE), 67.844.903 kişi olduğu ve bunun %65'inin şehirlerde, %35'inin ise kırsal alanda yaşamakta olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, hayvancılık sektörü Türkiye'nin kalkınması ve gelişmesi için üzerinde önemle durulması gereken bir önem ve ağırlıktadır⁵.

Hayvancılığın tarım içindeki payı, bir ülkedeki tarımsal üretimin yapısının belirlenmesinde rol oynar. Örneğin, Türkiye'nin üye olmak istediği Avrupa Birliği

³ www.setbit.org.tr

⁴ TMMOB, "1980 Sonrası Türk Tarımı ve Yapısal Gelişmeler ve Sorunlar", Ankara, 1987, s.25.

⁵ www.tuik.gov.tr

(AB)'nde yer alan 15 ülkenin kırsal gelirleri içerisinde hayvansal üretimin payı % 49,4 bitkisel üretimin payı ise %50.6'dır. Birliğe üye 15 ülkenin, 11'inde hayvansal üretimin tarım içindeki payı %50'nin üzerinde olup sadece 4 ülkede %31 ile 34 arasında değişmektedir. Ekonomileri Türkiye'ye benzeyen Yunanistan ve Portekiz de ise hayvansal üretimin payı sırasıyla %31.3 ve 50.5 düzeyindedir. Türkiye'de ise tarımsal üretim içerisinde hayvansal üretimin payı giderek azalmaktadır. Örneğin bu değer 1970'de %30.3 iken, 1980'de %22.5'e ve 1997'de %17.7'ye gerilemiştir. Burada özellikle son 20 yılda uygulanan yanlış politikalar, yetersiz uygulama ve desteklemeler etken olmuştur⁶.

1.3. Hayvansal Ürün Üretimi ve Tüketimi

Türkiye mevcut sosyo-ekonomik ve coğrafi özellikleri bakımından her türlü hayvansal ürün üretimi için uygun ortam ve oldukça önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak, ülkenin sahip olduğu bu potansiyelin akılcı ve verimli bir şekilde değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. Özellikle uygulanan bazı makro ekonomik politikalar zaman içerisinde hayvancılık sektörünü gerileme ve yok olma sürecine sokmuştur⁷.

Son yıllarda hayvan varlığı önemli düşüşler göstermiş, buna karşılık, bu durumu telafi edecek ıslah ve melezleme programları kararlı bir şekilde uygulanmamış ve hayvansal üretimde beklenen artışlar sağlanamamıştır. Ülkemizde bitkisel üretimde ağırlıklı politikaların uygulanma gelmesi geçmiş yıllarda ekstansif nitelik taşıyan ancak karlı bir sektör olan hayvancılığın bu özelliğinin ortadan kalkmasına yol açmıştır⁸.

Türkiye'de 1993-1999 yılları arasında elde edilen hayvansal ürünler miktarı ile bunlara ait değişimler irdelendiğinde süt üretimi belirtilen dönemde %8, beyaz et

⁶ www.tuik.gov.tr

⁷ Sayın Cengiz, "Türkiye'de Hayvancılığa Yönelik Destekleme ve Dış Ticaret Politikalarının Ülke Hayvancılığına Etkileri Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Ankara, 1998, s.25.

⁸ www.adptso.org.tr

ve yumurta üretimlerinde ise sırasıyla %45.86 ve %25.26 oranında artış kaydedilmiş ise de bu artışlar gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmıştır. Aynı dönemlerde kırmızı ette %11.67, yapağıda %18.62, tiftikte %33.33 ve kılda ise %18.03 oranında azalma gerçekleşmiştir⁹.

Türkiye'de DİE (2001) verilerine göre toplam su ürünleri üretimi 1998 yılında 543 900 ton olmuştur. Bu üretimin %80'i denizlerden (435.120 ton), %10'u iç sulardan (54.390 ton) ve %10'u (54.390 ton) da yetiştiricilikten sağlanmıştır. Söz konusu üretimde son yıllarda denizlerden elde edilen payın azalmasına karşın iç sularda ve yetiştiricilikte artış kaydedilmektedir¹⁰.

Gelişmiş ülkelerde hayvansal gıda üretimi ve tüketimi miktar ve nitelik yönünden dikkate alındığında ülkemizdeki uygulama ve yasal düzenlemelerde önemli eksikliklerin veya yanlışlıkların olduğu gözlenmektedir. Hayvan sağlığına bağlı olarak ortaya çıkan verim kayıpları ve hayvansal ürünlerdeki nitelik yetersizlikleri, hatta insan ve hayvan sağlığını olumsuz etkileyen üretim, konunun öneminin kavranmadığını göstermektedir. Bu durum ülke insanımızın yeterli ve kaliteli beslenmesine katkıda bulunmadığı gibi, hayvansal kaynaklı ürünlerin ihracatında da sorunlara yol açarak önemli ekonomik kayıplara neden olmakta, uluslararası organizasyonlar ile işbirliğinde de sorunlara yol açmaktadır¹¹.

Hayvansal ürün üretiminde yaşanan değişme ve gelişmeler ile artan nüfus verileri dikkate alındığında Türkiye'de hayvansal ürün üretim ve tüketiminde önemli sorunların bulunduğu sonucuna varılabilir. Dolayısıyla, bu sorunların acilen ve sürekli bir çözüme kavuşturulması gereği ortaya çıkmaktadır.

⁹ www.tuik.gov.tr

¹⁰ www.tuik.gov.tr

¹¹ Kütevin Ziya, **Hayvancılık Temel Besicilik ve Beslenme**, Ankara: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1984, s.58.

1.4. Hayvancılık İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Türkiye'de hayvancılık işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısı irdelendiğinde hayvansal üretimin kırsal alanda genellikle bitkisel üretimle birlikte sürdürüldüğü gözlenecektir. Bu durum günümüz ekonomi anlayışına ters düşmektedir. DİE tarafından yapılan Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de kırsal kesimde mevcut 4.068.432 işletmenin %72.14'ü bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta, %24.43'ünde yalnızca bitkisel üretim ve %3.43'ünde ise hayvansal üretim yapılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de hayvansal üretimde ihtisaslaşma ve ihtisaslaşmanın işletmelere sağlayacağı avantajlardan yararlanma durumu söz konusu olmamaktadır¹².

1.5. Devletin Hayvancılığa Yaklaşımı

Hayvancılık devlete yıllardır başlı başına bir sektör olarak değil tarımın bir alt sektörü olarak tanıtılmıştır. Bu yaklaşım tek başına bir devlet politikası olmamasına rağmen, yönetime hakim olan anlayış devleti bu şekilde yönlendirmiştir. Hayvancılığın başlı başına bir sektör olması gerektiği ne yazık ki yöneticiler veya devlet tarafından kabul görmemiştir.

Hayvancılık sektörünün en önemli sorunu olan örgütlenme ve pazarlama olgusu da yanlış ve yetersiz bir biçimde yürütülmüştür. Üreticilere yönelik olarak bazı projeler kapsamında çeşitli girdi imkanları sağlanmış, barınak, hayvan ve yem materyali temin edilerek hayvancılık kalkındırılmaya çalışılmıştır. Örneğin bu kapsamda Dünya Bankası kaynaklı "hayvancılığı kalkındırma" projelerini devlet uygulamıştır. Ancak, diğer çalışmalarda olduğu gibi, bunda da önemli bir konu olan pazarlama sistemi göz ardı edilmiştir¹³.

Yöneticilerin, kimi sosyal konularda olduğu gibi siyasi yaklaşımlar ile popülist ve bazı kesim veya kişilere çıkar sağlayan davranışlarda bulunması

¹² www.tarim.gov.tr

¹³ TMMOB, "1980 Sonrası Türk Tarımı ve Yapısal Gelişmeler ve Sorunlar", Ankara,1987, s.52.

sektörün gelişmesini engellemiştir. Böylece yeterli ve sağlıklı üretim zinciri bir türlü oluşturulamamış, gerçek hayvan yetiştiricisinin desteklenmesi veya korunması süreklilik kazanamamıştır.

1.6. Hayvancılık Sektöründe Uygulanan Destekleme Politikaları

Türkiye'de hayvansal üretimin istenilen oranda gelişmemesinin önemli nedenlerinden biri de hayvansal üretimin tarım sektörü içerisinde bir alt sektör olarak algılanması ve bu anlayış çerçevesinde yeterince desteklenmemesidir. Tarım kesimine uygulanan doğrudan ve dolaylı teşvik ve desteklendirmeler de bir anlamda hayvansal üretimin gerilemesine sebep olmuştur. Bunun en güzel örneği bugüne kadar uygulanan hububat taban fiyatlarıdır. Bu politika en azından yem bitkileri üretiminin önünde bir engel teşkil etmiştir¹⁴.

Bitkisel üretimde sayıları zaman zaman 29'u bulan ürün desteklenme kapsamına alınırken, hayvansal ürünlerin bu anlamda ciddi bir destek gördüklerini söylemek zordur. Oysa hayvansal ürünlere uygulanacak destekleme politikaları, üreticilerin hayat standartlarının yükselmesine, üretimin karlı ve verimli bir yapıya kavuşmasına, ürün kalite ve standardının yükselmesine, ilgili alanlarda sanayinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Uygulanacak 'desteklemeler aynı zamanda nihai ürünlerin piyasa fiyatlarına etki edecek dolayısıyla tüm topluma fayda sağlayacaktır. Bu itibarla hayvansal üretimin desteklenmesi ekonomik ve sosyal gerekçeleri nedeniyle vazgeçilemez bir konumdadır¹⁵.

Yetiştiricinin tek bir isteği sütün, etin ve yapağının değer fiyatta satılıp karlı olabilmesidir. Bunun gerçekleşeceğine inansa, daha verimli hayvancılık yapabilmek için her türlü teknik bilgileri almak ve uygulamak için kendisi bizzat gerekli

¹⁴ Topuz Fulya, “Türkiye’de Hayvancılığın Durumu ve Fiyat Dışı Destekleme Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Ankara, 1999, s.33.

¹⁵ Yıldız Murat, “Türkiye’de 1980 Sonrası Teşvik Tedbirlerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı ve Değerlendirilmesi” , Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İzmir, 1998, s.87.

birimlere başvuracak ve uygulayacaktır. Devletin hayvan ve hayvansal ürünlere vereceği gerçekçi desteklerle yetiştirici kendisini güçlü kılacak ve daha verimli hayvancılık yapabilmek için çağın gerektirdiği uygulamaları bizzat kendisi uygulayacak, bunların sonunda hayvancılık ayakta durabilecek bir sektör haline gelecek ve devlet uygulamış olduğu destekleri sonunda geri çekecektir.

Son yaşanan ekonomik kriz ve uygulamaya konulan maliye politikaları sektöre yetersiz miktarda verilen kredi kaynağını da yok olma durumuna getirmiştir. Uygulanacak ekonomik politikalarda bu durum göz ardı edilmemelidir.

1.7. Hayvan Hastalıkları ile Mücadele Esasları

AB'ne girme sürecindeki Türkiye 21. yüzyılın başında halen hayvan hastalıkları konusunda 3. dünya ülkesi görünümündedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) tarafından ilan edilen listede yer alan 27 hastalığın büyük bölümünde eradikasyon çalışmaları sağlanamamıştır¹⁶.

Özellikle 1980 sonrası dönemden başlayarak Araştırma Merkezleri ve Hıfzıssıhha Enstitüsünün aşı üretim merkezlerine verilen önem ve yüklenen görev azaltılarak bir bilim merkezi olan bu kuruluşlar atıl kapasite ve geri teknoloji ile çalışan yerler haline bilinçli olarak getirilmiş ve aşıda dışa bağımlılık had safhaya ulaştırılmıştır. Gerçekten gelinen noktada aşı üretimi ve koruyucu sağlık hizmetleri veteriner hekimlerin denetiminden çıkmıştır. Ancak, AB'ne giriş sürecinde bu konuya son zamanlarda tekrar önem ve anlam kazandırılmasının zorunluluğu ortaya çıkmıştır¹⁷.

Dünyada rekombinant, biyoteknolojik, kombine genetik, aşılar üretilirken, biz klasik aşılardan bile tam olarak üretemeyen durumdayız. Hayvan hastalıkları ile mücadelenin en önemli unsuru tedavi hekimliğinden ziyade koruyucu hekimliktir. Koruyucu hekimliğin de salgın hastalıkların önlenmesinde başarılı olabilmesi için

¹⁶ www.tarim.gov.tr

¹⁷ Çiftçi Hakkı, “*Van İlinin Tarımsal Üretimi ve Tarıma Yönelik Teşvik Uygulamaları*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Ankara, 1995, s.56.

ciddi ve gerçekçi bir mücadele programının yanı sıra aşı üretiminin de büyük önemi vardır¹⁸.

Kamuda, salgın hastalıklarla mücadelede veteriner hekimlik hizmetleri belirli zamanlarda uygulanan *aşılama takvimi* olarak algılanmaktadır. Ülkemiz bölgede kendi aşılarını üretebilme kapasitesine sahip tek ülke olmasına rağmen, gelişen teknolojiyi takip edebilecek ekipman ve özellikle de yetişmiş insan kaynakları yönünden her geçen gün kan kaybetmektedir. Bu duruma dur denilebilecek tedbirler alınmadığı takdirde, yakın gelecekte tüm aşılarını ve en basit teşhis kitlerini dışarıdan alan 3. dünya ülkesi durumuna düşecektir¹⁹.

1.8. Yemler ve Hayvan Besleme

Hayvancılık işletmelerinde toplam giderler içinde yemin payının % 70 civarında olduğu bilinmektedir. Ülkemizde hayvancılığın içinde bulunduğu noktada kaba ve konsantre yem üretimine ilişkin sorunlar ile uygulanan hatalı besleme programlarının da önemli etkisi bulunmaktadır. Küçük ve büyük baş hayvanların beslenmesinde önemli bir yer tutan kaliteli kaba yemler yeterli miktarlarda üretilmemektedir. Hayvancılık sektörüne gereken önemin verilmediği ülkemizde bir yem üretim politikası da yoktur²⁰.

Mer'a Kanununun geç de olsa yasalaşması önemli bir adım olarak algılanabilir. Bu yasa tespit, tahdit, ıslah, koruma ve kullanma ile ilgili pek çok hüküm içermektedir.

Bununla birlikte, iller bazında oluşturulan komisyonlarda veteriner hekimlerin yer almaması büyük bir eksikliklerdir. Bunun sonucu meralarda otlama ile ortaya çıkabilecek çeşitli beslenme hastalıkları ile salgın ve diğer hastalıklar konularında önemli sorunlarla karşılaşılması kaçınılmaz olacaktır. Bu itibarla hayvan sağlığından sorumlu olan meslektaşlarımızın meralara ilişkin kurulacak

¹⁸ Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı, Ankara, 2002, s.54.

¹⁹ www.tvhb.org.tr

²⁰ www.tarim.gov.tr

komisyonlarda dahil edilmeleri için gerekli yasal değişikliklerin kısa sürede yapılması gerekir²¹.

Diğer yandan, yem bitkileri en önemli kaliteli kaba yem kaynaklarıdır. Ne var ki, Türkiye'de yıllar boyu yem bitkileri üretimine gereken önem verilmemiştir. Bunun sonucunda yem bitkileri üretimine ayrılan alanın toplam ekilebilir alana oran %3.5 kadardır. Oysa bu değer hayvancılığı gelişmiş ülkelerde %30-35'e kadar çıkabilmektedir. Son yıllarda yem bitkileri üretimi desteklenmekte ise de yeterli deęildir²².

Gerek kanatlı gerekse büyük ve küçük baş hayvan beslenmesinde kullanılan karma yemlerin yapısına giren ham maddelerde dışa bağımlılık önemli boyuttur. Yem girdilerinde büyükbaşlarda %30, kanatlılarda ise %90 dışa bağımlı hale gelmiştir. Kanatlı yemlerinin temel hammaddelerinden olan mısır ve soya küspesi ihtiyacı her yıl ithalat yolu ile karşılanmaktadır. Bunun dışında, başta vitamin ve mineraller olmak üzere, yem katkı maddelerinin tamamı ülkemizde üretilmemektedir²³.

1.9. Hayvan Irklarının Islah Politikaları

Bugün Türkiye'de hayvan ıslahına yönelik özellikle organizasyondan kaynaklanan yapılanma eksiklikleri, buna bağlı olarak da yetersiz ve yanlış uygulamalar devam etmektedir. Ancak, özellikle AB'ye katılma sürecini yaşıyan ve uyum çalışmalarının sürdürülmesi nedeniyle gerek TKB yapılanmasında, gerek kimi yasal düzenlemelerde olumlu sayılabilecek değişikliklere gidilmekte veya tasarlanmaktadır. Bunlar arasında yeniden örgütlenme (Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü), hayvanların kayıt altına alınması, verim kontrollerinin yapılması, yetiştirici birliklerinin kurulması sayılabilir. Bununla beraber, hayvan ıslahı çalışmalarının, göstermelik veya taklitçi uygulamalar yerine gerçek anlamda hayvan

²¹ Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı, Ankara, 2002, s.35.

²² www.tarim.gov.tr

²³ [www. tarimsurasi.tarim.gov.tr/7.komisyon_raporu](http://www.tarimsurasi.tarim.gov.tr/7.komisyon_raporu)

yetiştiricisinin örgütlenmesi, çevre koşullarının uygun hale getirilmesi ve yeterli süreyi kapsayan uygulama ve sonuçları ile ancak gerçekleşebileceği unutulmamalıdır.

Türkiye'de ıslah çalışmaları halen 4631 Sayılı Hayvan Islahı Kanunu ve bu kanuna göre çıkarılan yönetmeliklerle yürütülmektedir. Söz konusu kanunda kurulmaları ve Bakanlıkça desteklenmesi öngörülen Yetiştirici Birliklerinin gelişmesi ve ıslah çalışmalarına yeterli katkıyı sağlamaları için bunların gerçekten demokratik gelişimi ve işleyişleri sağlanmalıdır. Aksi takdirde, bir görüşün ya da kişilerin etkisinde kalınması durumunda, hayvancılıkta, ileride beklenen gelişmeleri sağlamadıkları gibi, ekonomik ve zaman kaybına yol açabilecekleri dikkate alınmalıdır. Birliklerin çalışmalarını düzenleyen tebliğ ya da yönetmeliklerde mesleki uygulamalara dikkat edilmeli, kimi meslek ya da gruplara haksız ve gereksiz yetki sağlama yoluna gidilmemelidir. Birliklerin üretim ve pazarlama yönüyle teşvikleri yapılmalı, bu durum gelişmişlik ve yeterlilik sağlanıncaya kadar sürdürülmelidir. Birliklerin yerli ya da farklı ırkları engellemeyecek, hatta destekleyecek biçimde örgütlenmeleri sağlanmalıdır.

1.10. Türkiye’de Yatırım Teşvik Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi

Teşvikler, ülkelerin kalkınma stratejilerine ve mevcut sosyoekonomik ve toplumsal yapılarına bağlı olarak belirli aktivitelerin yapılmasına veya yapılmamasına özendirme amacıyla kamu tarafından sağlanan nakdi veya nakdi olmayan desteklerdir²⁴.

Yatırım teşviki ise bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, istihdam olanakları yaratmak, ileri ve uygun teknolojilerin kullanılmasını sağlamak ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak amaçları ile yatırımların kamu tarafından desteklenmesidir²⁵.

Ekonomik teşviklerin temelinde, kaynakların ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi anlayışı bulunmaktadır. Bu

²⁴ Topçuoğlu Yener, “*Yatırım Teşviklerinin Etkinliğini Sağlamada Yapılabilirlik Etüdülerinin Rolü*” , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul, 1991, s.33.

²⁵ Mucuk İsmet, **Modern İşletmecilik**, İstanbul: Beta Yayınları, 2004, s.68.

nedenle, teşvik politikaları ülkelerin zaman içerisindeki gelişmelerine paralel olarak değişebilmektedir²⁶.

1.11. Türkiye’de Hayvancılığa Yönelik Teşvik Uygulamaları

Hayvancılığın geliştirilmesine yönelik olarak 10.05.2000 tarih ve 24045 sayılı Resmi Gazete’de 2000/467 sayı ile ‘‘Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı’’ ve ‘‘Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı Uygulama Esasları Tebliği’’(Tebliğ No: 2000/22) yayımlanmıştır.

2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile hayvancılığa verilmiş olan teşvikler aşağıda belirtilmektedir.

1.11.1. Yem Bitkileri Desteği

a. Tek yıllık yem bitkileri için gerekli olan girdi, tarımsal alet ve ekipmanların masrafların % 20’si kadar,

b. Çok yıllık yem bitkileri için gerekli olan girdi, tarımsal alet ve ekipmanların masrafının % 30’u kadar destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Türkiye’de yem destekleme uygulamalarından, üretimde karma yem kullanan hayvan yetiştiricileri belirli esaslar dahilinde yararlandırılmıştır. Uygulamada kullanılan yemin Tarım Köyişleri Bakanlığı’ndan ruhsatlı olan kuruluşlardan alınması ve yemin tescil edilmiş olması şartı getirilmiş, ticareti yapılacak yemlerin hazırlanması, imalatı, dış alımı, dış satımı, piyasaya sürüm ve satışı belirli esaslara bağlanmıştır. Ayrıca yemlerin özelliklerine göre sahip olacakları nitelikler ve içerdikleri temel besin maddelerinin cins ve miktarlarının belirlenmesi, bu yemlerin beyana ve tescile tabi tutulmaları gibi konular da Yem Kanunu’nda belirlenmiştir.

²⁶ Bildirici Ziyaettin, ‘‘Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri’’ , **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Yayın No:70, Eskişehir, , 1989, s.47.

Türkiye’de yem desteği 1985-1989 yılları arasında uygulanmış olup, 1985 yılında prim düzeyi %20, 1987 yılında %25 olarak öngörölmüş olup, 1988 ve 1989 yıllarında ise kg’a 40 lira prim ödemesi gerçekleştirilmiştir. Uygulamada düzenlenen faturalar, hayvancılık yapılan yerin bulunduğu il ve ilçelerde Ziraat Bankası şubelerine verilmiş ve destek ödemeleri yine banka tarafından karşılanmıştır. Destekleme için gerekli kaynak 1984 yılında Merkez Bankası bünyesinde kurulan Geliştirme ve Destekleme Fonu’ndan sağlanmıştır.

Sanayi karma yemi destekleme uygulaması, karma yemin üretim maliyetlerindeki payı nedeniyle üreticiler açısından oldukça önemlidir. Ancak uygulamada gerçek üreticilerin bu destekten yararlanma durumları ve düzenlenen faturalardaki bilgilerin doğruluğu konusunda şüpheler mevcuttur.

1.11.2. Suni Tohumlama Desteği

Suni tohumlama, yerli ırkların yüksek nitelikli ırklara dönüştürölmeleri amacı ile yapılan teknik bir çalışmadır. Suni tohumlamanın çeşitli hastalıkların denetiminde olanak sağlaması, ucuz olması, çok sayıda dişi hayvan döllenmesine olanak sağlaması, beraberinde kayıt sistemi getirmesi, embriyo nakli için alt yapı oluşturması gibi çeşitli avantajları bulunmaktadır²⁷.

Suni tohumlama bedelinin kalkınmada öncelikli illerle soy kütüğüne kayıtlı işletmelerde %50’si, diğer iller ve işletmelerde ise %25’i suni tohumlama primi olarak ödenecektir. Bu destekleme 5 yıl sürecek olup, bu süre içinde suni tohumlamadan yararlanan inek sayısı en fazla 10 milyon baş olacaktır²⁸.

Suni tohumlama destekleme primi uygulamasında yapılan ödemeler, suni tohumlamayı yapana yönelik olup bu primler oldukça düşük kalmakta ve destekleme ile suni tohumlamanın arttırılmasının cazip hale getirilmesi bu nedenle zorlaşmaktadır. Uygulamada başarıyı arttırmak için ödenen primlerin günün koşullarına uygun hale getirilmesi ve uygulamada prim ödemelerinin sadece tohumlamayı yapana değil, tohumlamayı yaptıran üreticilere de verilmesi gerekmektedir.

²⁷ Kütevin Ziya, **Hayvancılık Temel Besicilik ve Beslenme**, Ankara: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1984, s.41.

²⁸ www.tarim.gov.tr

1.11.3. Damızlık Teşviki

Yurt içinde çiftçi veya TİGEM tarafından yetiştirilen veya Bakanlıkça yada Bakanlık tarafından yetki verilmiş kuruluşlarca damızlık sertifikası veya sertifika verilmiş damızlık gebe düveleri alanlara, damızlık belgesi veya pedigrkiye sahip süt sığırları için her yıl ırk bazında hayvan fiyatının % 30'u, saf ırk sertifikasına sahip kültür ırkı için bu fiyatın % 15'i ödenir²⁹.

Türkiye'de damızlık sığır alımı ilk defa 1925 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten 1958'e kadar çok az sayıda dış alım olmuştur. Genelde erkek ve dişi çekirdek sürü oluşturma amacı taşıyan bu uygulamaya aralıklı olarak 1972 yılına kadar devam edilmiştir. 1972 yılından sonra damızlık dış alımı hızlanarak devam etmiştir. Uygulanan çeşitli hayvancılık projelerinde başta Dünya Bankası olmak üzere çeşitli kuruluşlardan sağlanan finansman ile damızlık sığır dış alımı gerçekleştirilmiş ve damızlık dış alımı 1996 yılına kadar devam etmiştir.1987-1995 döneminde yaklaşık 230.000 baş damızlık sığır getirilmiş ve hayvan başına 1200 dolar ödeme yapılmıştır.

Damızlık dış alımında yetiştiriciler, dağıtım yapılan hayvanların bedelleri için Ziraat Bankasına borçlandırılmış ve toplam borçtan uygun görülen sübvansiyon bedeli düşülmüştür. Bu bedeller daha sonra Geliştirme ve Destekleme Fonundan Ziraat Bankasına aktarılmıştır. Hayvan yetiştiricilerine açılan kredinin geri ödeme süresi 8 yıl olup, bunun ilk iki yılı sadece faiz diğer 6 yılı da faiz ve anapara ödemeli ve %43 faizli olarak gerçekleştirilmiştir³⁰.

Damızlık ithal ederek hayvan varlığının niteliğinin artırılması oldukça maliyetli bir yöntemdir. Bunun yerine suni tohumlama ağı kurularak embriyo transferi tekniklerinden faydalanmak daha uygun olacaktır.

²⁹ Türkiye Ziraat Odaları Birliği, **Türkiye'de Süt ve Kırmızı Et Hayvancılığı**, Ankara 2005, s.28.

³⁰ Türkiye Ziraat Odaları Birliği, **AB Sürecinde Süt Sığırcılığı ve Süt Sanayi**", Ankara 2005, s.44.

1.11.4. Kredi Desteği

Türkiye’de hayvancılık işletmelerinde sermayenin devir hızının düşük olması, kredi faizlerinin de düşük olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle hayvancılık kredilerine ticari kredi faiz oranlarının ve enflasyonun altında faiz uygulanmaktadır. Türkiye’de hayvancılık kesimine verilen düşük faizli kredilerin tamamına yakını, Ziraat Bankası ve önemli ölçüde bu bankanın finanse ettiği Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri tarafından verilmektedir³¹.

Hayvancılık kredileri, büyük ve küçük baş besicilik, et ve yumurta tavukçuluğu, arıcılık, kürk hayvan yetiştiriciliği gibi kültürel tarımı yapılan ve kredi talep edildiği dönemde pazarlama kabiliyeti olan tüm hayvancılık konularını kapsamaktadır.

Tarım sektörüne ve bu kapsamda hayvancılığa düşük faizli kredi olanağı sağlayan teşkilatlı kredi kaynaklarından biri de Tarım Kredi Kooperatifleridir. Tarım Kredi Kooperatifleri, ortaklarına kısa vadeli işletme kredileri ve orta vadeli donatma kredileri olmak üzere iki çeşit kredi kullanmaktadır. Krediler hem aynı hem de nakdi olarak verilmektedir³².

Tarım ve Köy işleri Bakanlığı’nın Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğü kontrolünde Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kapsamında hayvancılığa yönelik geliştirdiği yatırım destekleri yanında, yine aynı birim sorumluluğunda olmak üzere, sığır ve koyun besiciliğine yönelik bir diğer uygulaması da “sözleşmeli besicilik işletme kredisi”dir. Bu kredinin kapsamı; yatırımlarını tamamlamış ancak işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle hayvan materyali ve yem sağlayamayan yetiştiricilere aynı olarak verilmek üzere kuruma, Bakanlık adına banka kanalı ile fon kaynaklı kredi verilmesidir.

Hayvancılığa yönelik kredi desteklerinden biri de yatırım kredileridir. Yatırım kredileri, tarım işletmelerinin canlı ve cansız demirbaş gereksinimlerini karşılamak amacıyla, dört yıl veya projeli olarak beş ile yirmi yıl arasında olan ve projede

³¹ www.tarimsurasi.tarim.gov.tr/7.komisyon_raporu

³² www.tarim.gov.tr

belirlenen yatırım sermayesi gereksiniminden gerekli öz kaynak miktarı düşüldükten sonra kalan miktar esas alınarak limiti belirlenen kredilerdir.

Türkiye’de hayvancılığa yönelik bu teşviklerin yanında zaman zaman hükümetlerce verilen çeşitli teşvikler de söz konusu olmaktadır.

1.11.5. İlaç Desteği

Türkiye’de hayvancılığın önemli sorunlarından biri de, hayvan sağlığıdır. Hayvansal üretimde istenilen verim ve üretim düzeyinin sağlanmasında sağlıklı hayvanlarla üretim yapma gereği kaçınılmazdır. Türkiye’de bu amaçla 1987 yılından itibaren ilaç desteği başlatılmıştır. Destekleme yalnızca hayvan sağlığında kullanılan ilaçlara yönelik olmayıp tarımsal mücadele ilaçlarını da kapsamaktadır³³.

³³ TMMOB, “1980 Sonrası Türk Tarımı ve Yapısal Gelişmeler ve Sorunlar”, Ankara, 1987, s.24.

İKİNCİ BÖLÜM

KARS ve KARS'TA HAYVANCILIK

Kars ili Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğusunda yer alır. Ankara'ya kara yolu ile 1100 km. mesafededir. Doğuda Ermenistan, güneydoğuda Iğdır, batıda Erzurum, kuzeyde Ardahan ve güneyde Ağrı illeri ile komşudur. Kars ili 42° 10' ve 44° 49' doğu meridyenleri, 39° 22' ve 41° 37' kuzey paralelleri arasında bulunur. İlin yüzölçümü 9.442 km² .dir. Bu da ülke alanının %1,2'sini kaplamaktadır. Denizden yüksekliği (rakımı) 1768 m.dir. Merkez ilçe ile beraber 8 ilçesi, 382 köyü bulunmaktadır³⁴.

2.1. Agro-Ekolojik Alt Bölgeler

Agro-ekolojik bölgelendirme, arazinin çevresel özellikleri, potansiyel verim ve arazi uygunluğu benzer olan özelliklere sahip alt alanlara bölünmesini ifade eder. Bir agro-ekolojik bölge iklim, arazi formu, toprak yapısı ve/veya arazi örtüsüne göre belirlenir. Bu kapsamda Kars İli 3 agro-ekolojik bölgeye ayrılmıştır³⁵.

I. Alt Bölgede Diğerlerine göre nispeten yüksek bir rakıma sahip olan Merkez, Sarıkamış, Selim ve Susuz ilçeleri yer alır. Sert bir yayla iklimi mevcuttur. Platolar arazinin büyük bir çoğunluğunu kaplamaktadır.

II. Alt Bölgede Kağızman ve Digor İlçeleri bulunmaktadır. Rakım diğer alt bölgelere göre oldukça düşük olup, iklim daha ılımandır. Aras çukurluğunda yer alır. Flora ve yetiştirilen ürün deseninde gözle görülür bir farklılık vardır.

³⁴ www.kars.gov.tr

³⁵ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

III. Alt Bölge Arpaçay ve Akyaka ilçelerini barındırır. İklim I. Alt Bölgeden ılıman, II. Alt Bölgeden serttir. Büyük bir çoğunluğu düzlüklerle kaplıdır.

Tablo 1. Kars İlçelerinin Alt Bölgelere Dağılımı

I. ALTBÖLGE (Kars Platosu)	II. ALT BÖLGE (Aras Çukurluğu)	III. ALTBÖLGE (Arpaçay Havzası)
1. Merkez 2. Sarıkamış 3. Selim 4. Susuz	1. Kağızman 2. Dığor	1. Arpaçay 2. Akyaka

2.2. Topografya

Büyük bir plato özelliği gösteren il topraklarının %51'i platolarla, %19'u ovalarla, %30'luk bir kısmı ise dağlık ve tepelik alanlarla kaplıdır³⁶.

İl toprakları yüksek dağlarla kuşatılmış ve genelde batı – doğu doğrultusunda uzanan akarsularla derin biçimde yarılmış geniş bir plato niteliğindedir. Kuzey kısımlarını Kabak, Kısır ve Akbaba dağları engebelenendirir. Doğu kesimini engebelenendiren Dumanlı dağı (2699 m.) ildeki başlıca yükseltiler arasındadır. Güney kesimlerini ise Karasu – Aras dağlarının uzantıları teşkil eder. İl topraklarının orta kesimi Erzurum – Kars platolarının doğu kesimini kapsar. Bu dalgalı düzlüklerin yükseltisi 2000 – 2200 metreyi bulduğundan çevredeki dağlar pek yüksek görülmez³⁷.

³⁶ www.kars.bel.tr

³⁷ www.kars.meb.gov.tr

Doğu Anadolunun diğer yörelerine göre yer şekilleri az – çok farklılıklar gösterir. En sönük şekilli yöresi burasıdır. Çıkan lavlar ve küller etrafa yayılarak çukur yerleri doldurmuş, böylece yer şekillerinin sade bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. Bu nedenle Kars yöresi geniş ve sade şekilli, hatta tek tür görünüşlü yaylalar ve ovalar halinde serilir. Kars yöresi her yerden ziyade ovaları, yaylaları hatta dağların tepesine kadar olan yerleri bile kalın bir toprak örtüsü ile kaplıdır. Bütün bu özellikleri yanında önemli dağları şunlardır. Sarıkamış'ın güneyinde Çamyazı'ya doğru uzanan Süphan Dağının (2909 m.) en yüksek noktasına ziyaret tepesi denir. Allahuekber Dağları üzerindeki Allahuekber Tepesi (3120 m.), Kars Ovasının yakınlarında uzanan Ağadeveler Dağı (2423 m.), Hacıhalil Dağı (2366 m.), bu dağın kuzeyinde yer alan ve Kars şehrinin içme suyunun bir kısmının karşılandığı Borluk Dağı (2450 m.), Arpaçay vadisinin güney kesimlerindeki Tarhan Dağı (2617 m.) Çıldır Gölü yakınlarındaki Kısır Dağı ki, bu dağın yüksek kesimleri iki çatallıdır. Bunun Kars'a bakan kısmına Hacı Galo Dağı (2944 m.) Çıldır'a bakan kesimine Zuzan Dağı (3197 m.) denir. Bunların yanında Kars'ın kuzey doğusunda Yağlıca Dağı (2970 m.), Sarıkamış'ın güneyinde ise Aladağ (3134 m.) yer alır³⁸.

Türkiye'de yüksek ovalara en ilginç ve en güzel örnek Kars'taki ovalardır. Yükselti ve topografyanın etkisiyle daha çok arpa ve buğday yetiştirilen ovalarda, son yıllarda sulamanın da ön plana çıkması ile şeker pancarı da yetiştirilen önemli ürünler arasına girmiştir³⁹.

Kars ovası, Allahuekber dağları ile Sarıkamış – Kars platosu arasındaki doğuya doğru açılan büyük çöküntü oluğunda yer alır. Kars ovasının yüzölçümü 2500 km² olup, bu alan ile Doğu Anadolu Bölgesinin en geniş ovası olma özelliğini taşımaktadır. Kars ovası il yüzölçümünün yaklaşık %19'unu oluşturmaktadır⁴⁰.

³⁸ www.yurdum.com/Turkiye/dogu_anadolu/kars/ilceleri.htm - 18k

³⁹ www.kars.gov.tr

⁴⁰ Kars Valiliği, "Kars 2002", Ankara: Önder Matbacılık, 2002, s.63.

Akarsu vadileri boyunca sıralanan ovaların arasında yer alan Kars platoları, Kars şehrinin %51'ini oluşturmaktadır. Çok geniş ve dalgalı olan platoların bazı kesimlerinde küçük düzlükler ve çöküntü gölleri bulunur. Kars Platoları Sarıkamış'ın hemen güneyinde başlayarak doğuda Arpaçay vadisine, kuzeyde Başgedikler düzlüğüne dek uzanır. Sarıkamış'ın güney ve doğusuna düşen kesimleri ormanlarla kaplıdır⁴¹.

Kars platoları Aras Vadisi'ne doğru yükselir. Plato doğuya ve kuzeydoğuya doğru genişler ve yükselti hızla artar. Kars platosunun genel yükseltisi 1500 – 2000 m. Arasındadır. Kalın bir toprak tabakası ve volkanik tüflerle kaplıdır⁴².

Düzenli bir sıra oluşturan Allahuekber ve Yalnızçam Dağları ile Kısır Dağı, Kel Dağ ve Akbaba Dağının dorukları dışında kalan kesimlerde, çeşitli yükseltilerdeki platolar uzanmaktadır. Çöküntü alanlarının tabanlarında ve akarsu vadilerinde yer alan plato düzlükleri genellikle geniş otlaklarla kaplıdır. Bu bölge Erzurum – Kars Yaylası adıyla anılır. Bu yayla yüksek ve hafif dalgalı alanların bir araya gelmesi ile oluşmuştur⁴³.

Kars ili toprakları bütünüyle Aras ana havzasında yer alır. İl topraklarında çıkan suların tamamı Aras Nehri aracılığı ile Hazar Denizine gider. İlin en önemli akarsuları Aras Nehri, Arpaçay ve Kars Çayıdır. Aras Nehri: Aras havzasının ana akarsuyudur. Bingöl Dağlarının kuzeybatı eteklerinden kaynaklanan Aras Nehri kuzeye doğru akarak Erzurum – Pasinler ovasına girer ve burayı geçtikten sonra kuzeyden Zivin, güneyden Velibaba çaylarını alır. Kağızman'da dağlar arasındaki derin vadilerden geçer. Kağızman yöresinde 10 km. genişlikteki vadi tabanında oluşmuş ova içerisinde akar. Buğum Boğazı adı verilen bu dar vadiden çıktıktan sonra Aşağı Çıyrıklı'nın doğusunda kuzeyden gelen Arpaçay'ı alır. İğdir ovasını geçtikten sonra yurdumuz topraklarını terk eder. Arpaçay: Aras Nehri'nin önemli bir kolu olan Arpaçay ilin doğusunda Ermenistan'la sınır çizer. Akarsuyun en önemli kolları Karahan ve Kars Çaylarıdır. Çıldır Gölü'nden çıkan Telek Suyu da Arpaçay'a katılır. Kars Çayı: Sarıkamış

⁴¹ www.kars.gov.tr

⁴² Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

⁴³ www.kars.bel.tr

yakınlarındaki dağlardan kaynaklanan 93 km. uzunluğundaki akarsu, ince bir çay halinde ilçenin önlerinden doğuya doğru akar. Kuzeye döndüğü yerde Yolgeçmez denilen oldukça derin bir boğaza girer. Akarsu daha sonra Kars Ovasındaki geniş ve derin düzlüklere açılır. Ova boyunca onun eksenine uygun olarak uzanan çay artık Kars Çayı adını alır. Akarsu Kars'ın doğusunda derin boğazlara girer. Bunlar Kars Boğazı, Keçebörk ve Şahnalar boğazlarıdır. Kars Çayı Şöregel düzlüğünde Ermenistan sınırından gelen ve kendisinden daha küçük olan Arpaçay'a karışır⁴⁴.

Kars İlinde irili ufaklı çok sayıda göl mevcuttur. Başlıcaları: Çıldır Gölü, Aygır Gölü, Kuyucuk Gölü, Çengilli Gölü ve Turna Gölleridir. Bu doğal göllerin yanında tek yapay göl ise Arpaçay Baraj Gölüdür. Çıldır Gölü: Bu göl ilinin kuzeydoğusunda yer alır. Bir kısmı Ardahan ili sınırlarında bulunan gölün güney kesimleri Kars ilinin toprakları içindedir. Denizden 1957 m. Yüksekte bulunan ve 120 km² yüzölçümü ile Van gölünden sonra Doğu Anadolu'nun en büyük ikinci gölü olan Çıldır'ın suları tatlıdır. En derin yeri 22 metreyi bulur. Çevresinde birçok yaban kuşları barınan gölde civarındaki halka gelir getiren sazan ve alabalık bulunur. Gölün fazla suları Cala deresiyle Kars Çayına Karışır. Aygır Gölü: Kars – Göle yolu üzerinde 4 km² lik bir alana sahip, küçük bir lav setti gölüdür. En derin yeri 30 m. Olan gölün suları tatlıdır. Susuz ilçesinin batısında yer alan bu göl, çevresinde eriyen kar suları ve dibindeki kaynaklarla beslenir. Bu göle kışın donan suların ilkbaharda erimesi sırasında göl içerisindeki havanın geri tepmesi ile çıkan ve at kişnemesine benzeyen bir sestem dolayı aygır gölü adı verilmiştir. Çengilli Gölü: Aladağın Kağızman ilçesine bakan yamaçlarında yer alır. Dipten beslenen ve suları tatlı olan göl içerisinde bol miktarda balık bulunur. Alanı 2 km² kadardır. Turna Gölü: Kağızman'a bağlı Kötek köyünün kuzeydoğusundaki volkanik alanda yer alan gölün alanı 2 km² den biraz fazladır. Kabaca daire biçiminde olan göl çevresini saran tepelere doğru birtakım girintiler yapar. Kıyıları çimenlerle kaplı olan turna gölü bu tepelerden inen kar suları ve dibinden kaynayan pınarlarla beslenir. Orta kesimlerine doğru oldukça derinleşen ve suları tatlı olan gölde balık yoktur⁴⁵.

⁴⁴ www.ekodialog.com

⁴⁵Kars Valiliği, "Kars 2002", Ankara: Önder Matbacılık, 2002, s.77.

2.3. İklim

Kars Doğu Anadolu Bölgesinin en soğuk bölümünde yer alır. İde Doğu Anadolu Yüksek Yayla İklimi görülür. Kars'ta kışlar uzun ve sert, yazları ılımlı hatta serince geçen bir iklim vardır. Burası Türkiye'de soğukların en bariz olduğu ve uzun sürdüğü yerlerdendir. Bu durumun temel nedenleri; yüksek dağ sıraları ile denizlerin ılımanlaştırıcı etkisinden ayrılması, yüksekliğin fazla olması, kış mevsiminde Büyük Asya Kara kütlesi üzerinde yerleşen soğuk ve ağır hava kütlesi (Sibirya Yüksek Basınç Merkezi)nin buraya kadar sokulmasıdır. Bütün bu faktörler Kars ikliminin temel karakterlerini belirler⁴⁶.

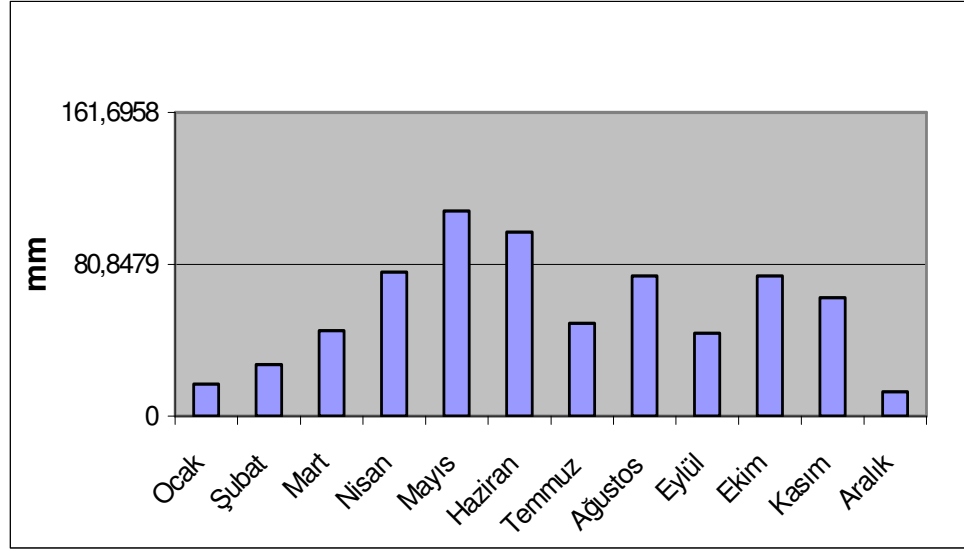
İl genelinde kış dönemi Ekim ayı ortalarında başlamakta ve Mayıs ayının ortalarına kadar sürmektedir. Kışın sıcaklığın -37°C 'ye düştüğü görülmektedir. Erken başlayan kış geç biter. Kısa bir ilkbahardan sonra gecelerin serin fakat gündüzlerin 30°C 'nin üzerine çıkabildiği yaz mevsimi gelir.

İl genelinde en fazla yağış ilkbahar ve yaz aylarında görülmektedir. Yağışın aylara göre dağılışı Ocak ayında 17.2, Şubatta 27.5, Martta 45,55, Nisanda 76,65, Mayıs'ta 109.3, Haziranda 98, Temmuzda 49.4, Ağustosta 74,65, Eylülde 44,2, Ekimde 74.65, Kasımda 63.15, Aralıkta 13 ve yıllık 2004 ve 2005 Yılı ortalama 692.65 mm.dir. 70 yıllık ortalamalara göre senenin 132,0 günü yağışlı geçer. Ortalama olarak yılın 106,1 günü karla kaplıdır. Karlı gün sayısı uzun yıllar ortalamasına göre 79,1'dir. Şimdiye kadar kaydedilen en yüksek kar kalınlığı 88,0 cm.dir. Senenin 175,3 günü donlu geçer. Yıllık sis ortalaması 20 gündür⁴⁷.

⁴⁶ www.kars.meteor.gov.tr

⁴⁷ www.meteor.gov.tr

Tablo 2: Aylık Ortalama Yağış Dağılımı

Kaynak: Meteoroloji İl Müdürlüğü.2005, www.meteor.gov.tr

2.4. Bitki Örtüsü

Karsın doğal bitki örtüsü yükselti ve iklim özelliklerine göre şekillenmiştir. Doğu Anadolu'nun kuzeyine yerleşmiş bulunan bu yüksek plato, aslında doğal orman alanı içerisinde. Doğal orman sınırlarının oluşmasında birinci derecede rol oynayan nemlilik oranı ilde Doğu Anadolu'nun diğer bölümlerine göre daha yüksektir. Nemlilik oranına bağlı olarak ormanların doğal alt sınırı yükselmektedir. Orman alt sınırı Kars ta 1800 – 1900 m.den başlamaktadır. Kars yöresinin diğer bir özelliği de bitki örtüsünün doğal üst sınırının çok yükseklerle çıkabilmesidir. Bölgede ormanlar 2800 m.ye kadar çıkabilmektedir. Yurdun bir başka yerinde ormanların bu kadar yükseklerle çıktığı görülmemektedir⁴⁸.

⁴⁸ www.kars.gov.tr

Bugün Kars ilinin büyük bir bölümü ormanlardan yoksun bulunmaktadır. Asırlardır süren olumsuz insan etkileri sonucu iklim ve yükselti nedeniyle zaten fazla zengin olmayan doğal bitki örtüsü yer yer bütünüyle ortadan kalkmıştır. Yine de Sarıkamış ve çevresinde yoğun sarıçam ormanları görülmektedir. Kağızman ve Susuz çevresinde soğuk kışlara uyum sağlamış meşelere de rastlanmaktadır⁴⁹.

İlde dağların zirvelerine yakın kesimlerinde yer alan bodur alpin bitki topluluklarının kapladıkları alanları saymazsak, kalan kesimler soğuk bozkır kapsamına girer. Soğuk bozkır alanlarında kar 5 –6 ay sürekli olarak toprağı örter. Erime ancak Nisan ortalarından itibaren başlar ve yavaş yavaş Mayıs ortalarına, bazı kesimlerde ise Haziran sonlarına kadar sürer. Kar örtüsünün altında kalan çayır bitkileri karın erimesiyle birlikte hızlı bir gelişme içerisine girer. Kısa zamanda her taraf çayır ve otlaklarla kaplanır. Bu çayır ve otlaklar ise hayvancılık açısından önemli bir imkan sağlamaktadır⁵⁰.

2.5. İl Arazisinin Niteliklerine Göre Dağılımı

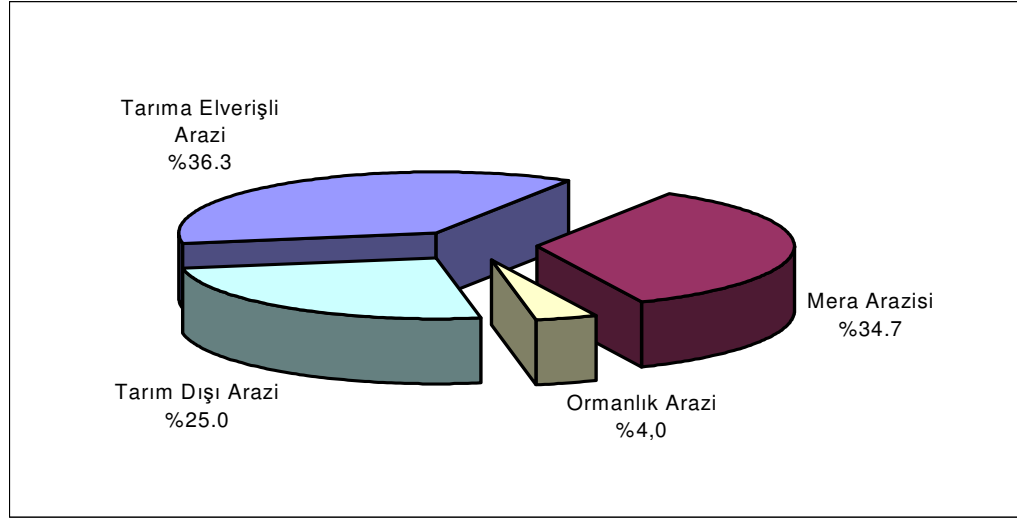
Kars ilinin 9.444 km² olan toplam yüzölçümünün 342.997 hektarı (%36,3) tarım alanı, 327.850 hektarı (%34,7) çayır ve mera, 37.700 hektarı (%4,0) orman alanı, 235.660 hektarı (%25,0) ise tarım dışı arazidir⁵¹.

⁴⁹ www.meteor.gov.tr

⁵⁰ www.kars.gov.tr

⁵¹ Kars Valiliği, “Kars 2002”, Ankara: Önder Matbacılık, 2002, s.84.

Tablo 3: Kars İlinin Arazi Dağılımı

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü 2005

İlin tarım arazisinin yaklaşık %99.88'i tarla alanı olarak kullanılmaktadır. Geriye kalan yaklaşık %0,12'lik tarım arazisini ise bağ ve bahçeler oluşturmaktadır. Sebze bahçeleri 208 hektarlık bir alan oluştururken, meyve ağaçlarının alanı 207 hektardır. 342.582 hektar olan tarla arazisinin yaklaşık %75'i ekilmekte, %25'inde nadas uygulanmaktadır⁵².

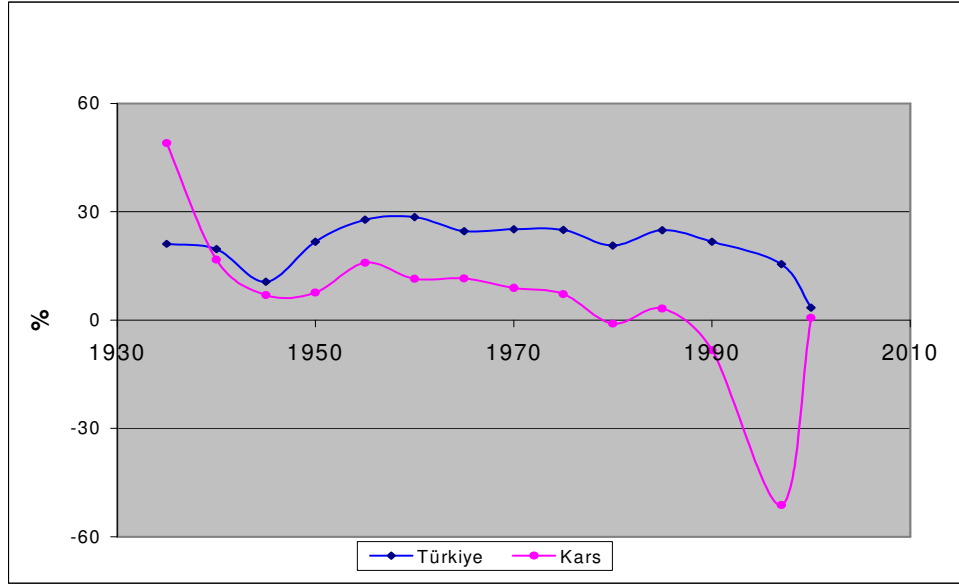
Tablo 3'den görüldüğü üzere Kars'ta çayır mera alanlarının oranı yüksek (%34,7), orman alanlarının oranı ise düşüktür (%4,0) Türkiye genelinde ise mera alanlarının oranı ile orman alanlarının oranı birbirine eşit olup %26 dır. Kars ilinde çayır mera alanlarının fazlalığı hayvancılık için bir potansiyel oluşturmaktadır. Arazilerin alt bölgeler bazında dağılımına baktığımızda tek orman alanına sahip bölgenin Kars Platosu, yani I. alt bölge olduğu görülmektedir.

⁵² www.tarim.gov.tr

2.6. Nüfus

Tablo 4' den de görüldüğü gibi Kars ilinin nüfus artışı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Özellikle 1980'li yılların başından, 1990'lı yılların ortalarına kadar bu değer eksilerde seyretmiş, yani nüfusta bir azalma görülmüştür. Bu durumun başlıca nedeni Tablo 4'den de görüldüğü gibi Büyükşehirlere ve batı illerine olan göçlerdir. 1992'de Iğdır ve Ardahan İlçelerinin il olarak ayrılması Kars nüfusunun %50'den fazla azalmasına neden olmuştur. Buna rağmen son yıllarda bir hareketlenme başlamış ve 1997-2000 yılları arasında %0,63'lük bir nüfus artışı gözlenmiştir⁵³.

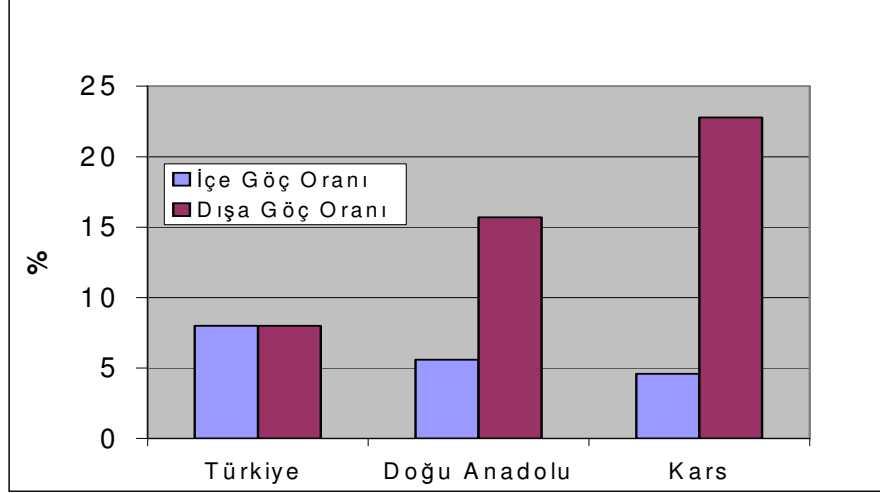
Tablo 4: Kars İli ile Türkiye Nüfus Artış Oranlarının Karşılaştırılması

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

⁵³ www.tuik.gov.tr

Tablo 5: İç ve Dışa Göçün Toplam Nüfustaki Payı (1985-1990)

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

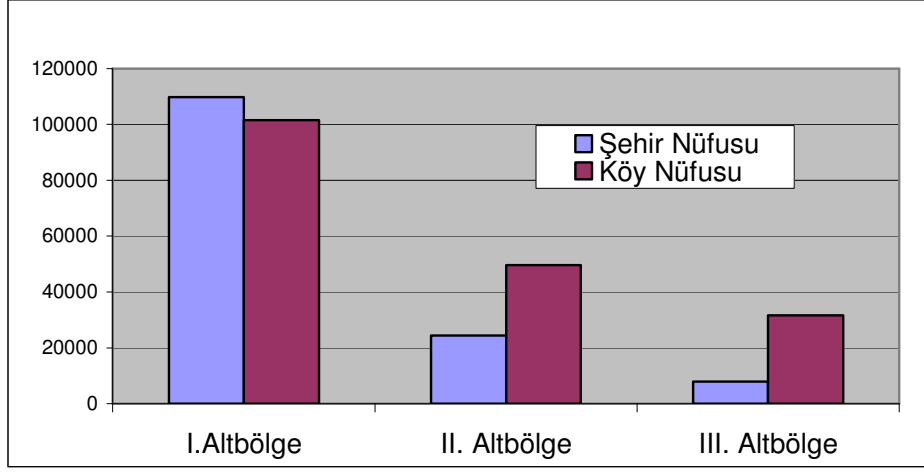
Nüfus yoğunluğu en fazla; 65 kişi/km² ile Merkez İlçede, en düşük; 22 kişi/km² ile Digor İlçesindedir. Alt bölgeler bazında bakıldığında I. Alt Bölge: 41 kişi/km², III. Alt Bölge: 33 kişi/km², II. Alt Bölge: 24 kişi/km² şeklinde sıralanır⁵⁴.

İlin merkezle beraber 8 ilçesi, 6 bucağı 10 belediyesi ve 386 köyü bulunmaktadır. En fazla köy Merkez ilçesi sınırları içerisinde(70) bulunmaktadır. 2000 yılı rakamlarına göre Toplam Nüfusun %56,3'ü köylerde, %43,7'si de şehirlerde yaşamaktadır. Şehir ve köy nüfusunun Alt Bölgelere göre dağılımı incelenecek olursa; Nüfusun %65'i Merkez ilçenin de içinde bulunduğu I. Alt Bölgede yaşamaktadır. Bu nüfusun da yarısından fazlası şehir merkezlerinde yaşamaktadır. Sırasıyla kalan nüfusun %23'ü II. Alt Bölgede, %12'si III. Alt Bölgede yer almaktadır⁵⁵.

⁵⁴ Kars Valiliği, "Kars 2002", Ankara: Önder Matbacılık, 2002, s.92.

⁵⁵ www.tuik.gov.tr

Tablo 6: Kars İli Alt Bölgelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Tablo 7: Kars İli Nüfus Verileri

ALT BÖLGELER	İLÇELER	2000 Yılı			YÜZÖLÇÜMÜ (km2)	NÜFUS YOĞUNLUĞU (Km2 Başına Kişi)
		TOPLAM NÜFUS	ŞEHİR NÜFUSU	KÖY NÜFUSU		
I. ALT BÖLGE	MERKEZ	114.071	78.473	35.598	1.746	65
	SARIKAMIŞ	57.026	23.236	33.790	1.732	33
	SELİM	25.480	4.393	21.087	1.011	25
	SUSUZ	14.885	3.797	11.088	645	23
TOPLAM		211.462	109.899	101.563	5.134	146
II. ALT BÖLGE	KAGIZMAN	48.908	21.685	27.223	1.972	25
	DİĞOR	25.125	2.708	22.417	1.136	22
TOPLAM		74.033	24.393	49.640	3.108	47
III. ALT BÖLGE	ARPAÇAY	24.995	4.453	20.542	650	38
	AKYAKA	14.526	3.400	11.126	550	26
TOPLAM		39.521	7.853	31.668	1.200	64
KARS GENELİ		325.016	142.145	182.871	9.442	257

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Merkez ilçe dışında nüfus bakımından en büyük ilçeler Sarıkamış ve Kağızman ilçeleridir. İl nüfusu mevsimlere göre önemli oranda değişim gösterir. İlkbahar ve Yaz aylarında; sebze ve bal üretimi amacıyla özellikle Artvin ve diğer Karadeniz illerinden gelenler, mandıralarda istihdam eden kaşar ustaları, sığır çobanları ve batı illerinde çalışıp, yaz aylarında tatil amacıyla memleketlerine gelenlerle nüfus belirgin şekilde artmaktadır⁵⁶.

⁵⁶ Kars Valiliği, “Kars 2002”, Ankara: Önder Matbacılık, 2002, s.102.

2.7. Ulaşım

İlde ulaşım karayolu, demiryolu ve havayolu ile sağlanmaktadır. Sınır komşusu olan Ermenistan'a hem karayolu, hem demiryolu bağlantısı vardır. Ancak gümrük kapısının 1993'te kapatılması nedeniyle bu yollar kullanılamamaktadır. Kars'ın komşu illeri Erzurum, Iğdır ve Ardahan'a doğrudan, Ağrı'ya da hem Iğdır, hem Horasan üzerinden karayolu ulaşımı bulunmaktadır. Karadeniz illeri ile olan bağlantısı Ardahan ve Göle olmak üzere iki ayrı yoldan sağlanmaktadır⁵⁷.

İl, 722 km.lik karayolu ağına sahiptir. Bu yolun 498 km.si asfalt, 25 km.si stabilize olmak üzere toplam 523 km.lik bölümü Devlet Yolu, 144 km.si asfalt, 9 km.si stabilize olmak üzere 183 km.lik bölümü de İl Yoludur. İlin karayolunun %90,7'si asfaltdır. İl genelindeki 386 köy yolunun 50'si karayolu ağı içerisinde ve asfaltdır. Geri kalan 334 köy yolu toplam uzunluğu 2.043 km uzunluğundadır. Ayrıca 2004 yılında Kars tan Erzurum'a kadar duple yol inşaatına başlanmış ve büyük bir bölümü bitmiştir. Yolu olmayan köy yoktur. Ancak birçok köyün yolu bozuk olduğundan ulaşım zor olmaktadır. 2003 yılı verilerine göre İlde trafiğe kayıtlı 17.225 adet motorlu taşıt bulunmaktadır⁵⁸.

İlin demiryolu taşımacılığı 100 yıllık bir geçmişe sahiptir. Haydarpaşa Doğukapı bağlantısının son durağını oluşturur. Yurt genelindeki 8,163 km.lik ağın %2'sine karşılık gelen 167 km uzunluğundaki demiryolu hattı Kars hudutları içerisinde⁵⁹.

Merkeze 6 km mesafedeki Kars Havaalanı sivil hava ulaşımına 1988'de açılmıştır. Kars hava meydanı 1,795 metrelik yükseklikle ülkenin en yüksek rakımlı hava meydanı olma özelliğine sahiptir. İç hat seferlerinin yanı sıra 1993 yılından beri uluslararası tarifersiz uçak seferlerine de açıktır⁶⁰.

⁵⁷ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

⁵⁸ www.kars.gov.tr

⁵⁹ www.ubak.gov.tr

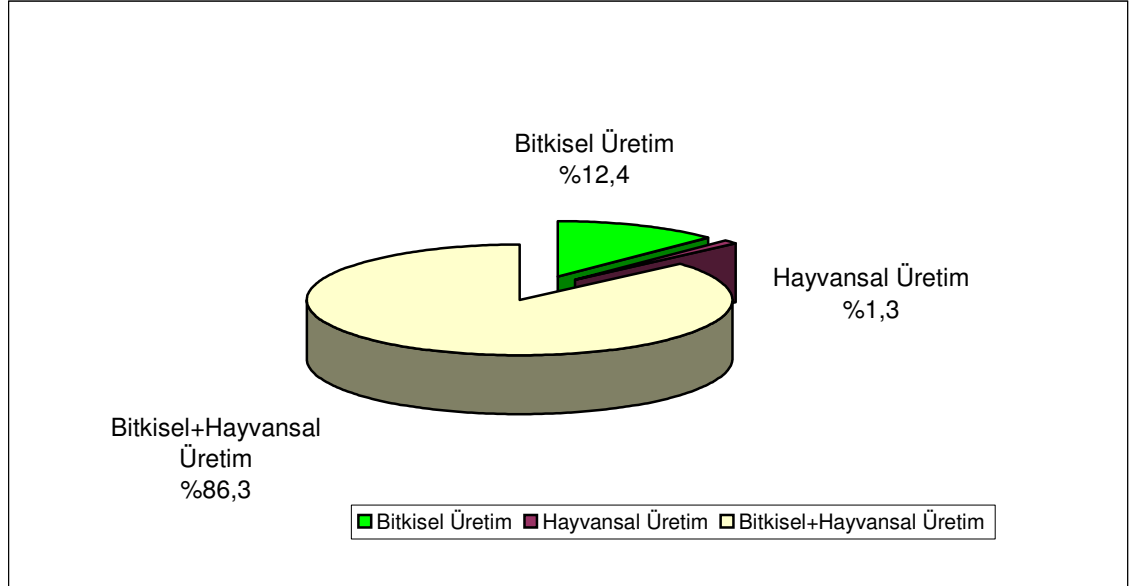
⁶⁰ www.dhmi.gov.tr

Şehirlerarası ve milletler arası otomatik telefon görüşmelerine açık olan Kars' ta köylerin tamamında telefon bulunmaktadır.

2.8. Tarımsal Üretim Sistemi

İlde 70,643 adet tarım işletmesi mevcuttur. Bu işletmelerin tamamı aile işletmesidir. İlde tarım işletmeleri genellikle bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta ve bu işletmelerin oranı da %86,3'ü bulmaktadır. Bu işletmeleri sırasıyla %12,4'le yalnızca bitkisel üretim yapan işletmeler ve %1,3'le yalnızca hayvansal üretim yapan işletmeler izlemektedir. Bu veriler 1991 tarım sayımından alınmıştır. Bu dönemde Iğdır ve Ardahan İlleri Kars'a bağlı ilçeler olduklarından rakamlar sonradan paylaştırılmışlardır. Sonuçta; bu başlık altındaki veriler yeterince sağlıklı değildir⁶¹.

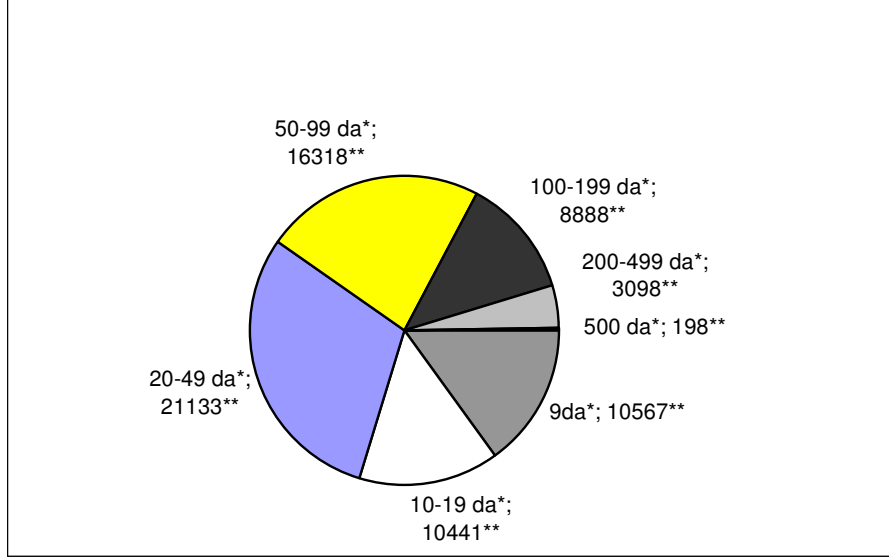
Tablo 8: Kars İlinde Tarım İşletmelerinin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

⁶¹ www.tuik.gov.tr

Tablo 9: Kars İli Tarım İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre Dağılımı

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

(* Dekar, ** İşletme Sayısı)

Tablo 10: Kars ili Tarımda İşletme Büyüklüğü ve Arazi Edinim Biçimi

Arazi Büyüklüğü (Da.)	İşletme Sayısı	Arazi (da)	Yalnız Kendi Arazisini İşletenler		Başkasından Arazi Tutup Başkasına Arazi Vermeyenler	
			A	B	A	B
Arazisi Olmayan	224	-	-	-		
0-5	3551	9960	3551	9960	-	-
5-9	6792	45116	6792	45116	-	-
10-19	10441	137057	10441	137057	-	-
20-49	21133	642762	20825	636602	308	6160
50-99	16318	1035340	16318	1035340	-	-
100-199	8888	1108130	8888	1108130	-	-
200-499	3098	827740	3098	827740	-	-
500-999	196	100920	196	100920	-	-
1000 ve Üstü	2	103625	2	103625	-	-
Toplam	70.643	4.010.650	70111	4.004.490	308	6.160

A-İşletme Sayısı B- Arazi Miktarı(da)

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Tabloda görüldüğü gibi 70,111 adet işletme yalnız kendi arazilerini işlemektedir. Bu şekilde işlenen arazi 4.004.490 da. dır. 308 adet işletme ise kendi arazileri yanında, başkasına ait 6.160 da.lık araziyi işletmektedir. Tabloda dikkat çeken nokta, kendi arazisi olmayan işletmelerin tamamı başkasından arazi kiralamayıp, sadece hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.

1991 genel tarım sayımı hane halkı araştırma sonuçlarına göre Kars ilinde 4.010.650 da arazi 399,360 adet parça sayısından oluşmaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi Kars ilindeki tarım işletmeleri, hızlı nüfus artışı ve artan nüfusun tarım dışı sektörde istihdam edilmesi zorunluluğuna karşılık, bu sektörlerde iş gücü talebinin nüfus artışına uygun düzeyde arttırılamaması; tarımın gelişim hızının nüfus artışını karşılamada yetersiz kalması ve miras yoluyla arazilerin bölünmesi gibi nedenlerle giderek küçülmüştür.

2.9. Tarımsal Pazarlama Sistemi

2.9.1. Türkiye ve Kars İli Hayvancılık Sektöründe Pazarlama ve Örgütlenme

Hayvan ve hayvansal ürünlerin çağın değişen koşullarına uygun bir biçimde üretim ve kalitesinin artırılması, Türkiye ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun başarılabilmesi ise, büyük ölçüde pazarlama organizasyon ve fonksiyonlarının etkin bir biçimde yerine getirilmesine bağlıdır.

Hayvansal üretimin yapıldığı işletmelerde; örneğin yetiştirme ve besi faaliyetlerinde başarıya ulaşılsa dahi, pazarlamada ortaya çıkan problemler çözülmedikçe, üretim ve kaliteyi yükseltmek çoğu zaman güç ve bazen de imkansızdır. Hayvansal ürünlerin pazarlanması, ürünlerin hammaddeden mamul halini alıp, tüketim aşamasına geçme anına kadar devam eder. Bu bakımdan pazarlama, hayvansal ürünlerin imalat safhalarını da kapsamaktadır⁶².

⁶² Devlet Planlama Teşkilatı, “Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık”, 1998, s.23.

2.9.1.1. Kars'ta Et ve Et Ürünleri Pazarlaması

Türkiye'de halen hayvan ve hayvansal ürünler pazarlamasında aracı sayısı çok, aynı zamanda pazarlama produktivitesi düşüktür. Üretici ile tüketici arasında sayıları bazen 5-6'yı bulan genelde 3-4 arasında değişen pazarlama organları bulunmaktadır⁶³.

Kasaplık hayvan ve et pazarlaması Türkiye'de çeşitli ölçekteki yerleşim yerleri itibariyle farklılıklar göstermektedir. Kırsal alanda kasaplık hayvan ve et pazarlamasında üretici-köy kasabı ve tüketiciden oluşan çok kısa bir zincir bulunduğu görülür. Ancak buna rağmen tüketici için etin fiyatı ucuz değildir. Çünkü tüketici sayısının azlığı ve alım gücü yetersizliği perakendeci kasaba yoğun bir iş olanağı sağlamamaktadır. Bu nedenle pazarlama maliyeti yani perakendeci kasap marjı yüksektir. Diğer taraftan bu kesimde maliyet azaltıcı bir faktör olan sakatat ekonomik şekilde değerlendirilememektedir⁶⁴.

Ancak Kars'ta asıl et ticareti il canlı hayvan şeklinde il dışına olmaktadır. İl dışından gelen hayvan tüccarları Borsa ve pazarda satın aldıkları hayvanları kamyonlara yükleyerek götürmektedirler. Bu hayvanlar gittikleri yerlerde genellikle birkaç aylık besiye tabi tutulduktan sonra kesilmektedir.

Kars'ta büyük ölçüde öz tüketime yönelik olarak üretilen hububatın yanında ağırlıklı iktisadi faaliyet hayvancılıktır. Kars'ta et üretimi ilin hayvancılık potansiyelini göstermekten uzaktır. Zira Türkiye'nin çeşitli yörelerinden işletmeci ve tacirlerin ihtiyaçları için Kars kaynağına başvurdukları bilinmektedir⁶⁵.

⁶³ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

⁶⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, "Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık", 1998, s.32.

⁶⁵ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

Tablo 11: 1994-2004 Yılları Arasında Türkiye ve Kars Et Üretimi

YILLAR	KARS Miktar (Ton)	TÜRKİYE Miktar(Ton)	Kars'ın Üretimdeki Payı(%)
1994	2 175	466 190	0,5
1995	905	415 240	0,2
1996	1 230	416 815	0,3
1997	2 220	516 946	0,4
1998	2 881	532 504	0,5
1999	2 033	511 000	0,4
2000	1268	491 499	0,3
2001	2 644	435 778	0,6
2002	2369	420 595	0,6
2003	2931	366962	0,7
2004	3025	366962	0,8

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Kars'ta hayvan besiciliği özellikle kurban bayramında İzmir, İstanbul, Ankara vb. İllerde satılmak üzere yapılmaktadır. 2003 yılında 110,484adet büyükbaş, 149,414 adet küçükbaş hayvan il dışına sevk edilmiştir. Besicilik için hayvanlar çiftçilerden veya hayvan pazarından temin edilmektedir. Kars merkezde bir canlı hayvan borsası mevcut olup genellikle satışlar il dışına yapılmaktadır. Ayrıca ilçelerde hayvan pazarları bulunmaktadır⁶⁶.

Kasaplar daha çok direk olarak üreticiden aldıkları hayvanları kesmektedirler. Bazı ilçelerde mezbahaneler çalışmadığı için kesimler kaçak yapılmaktadır. 250 BB/gün kapasiteli Kombina ise özelleştirildikten sonra faaliyetlerini azaltmıştır⁶⁷.

⁶⁶ www.karstarim.gov.tr

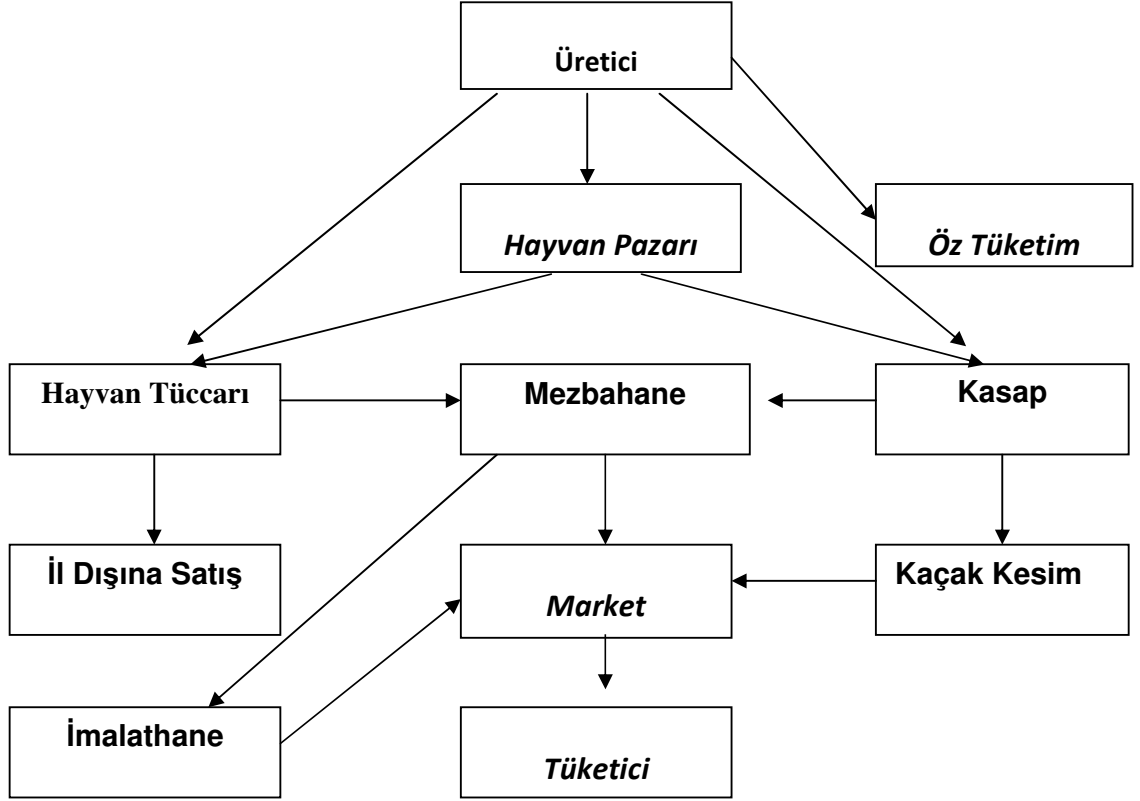
⁶⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, "Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık", 1998, s.34.

Hayvancılık alanında dikkate değer bir noktada, hayvan varlıklarıyla elde edilen et ve deri üretimi arasındaki uyumsuzluktur. Bunun en önemli sebebi, büyük ve küçük baş hayvanın kesiminin büyük bir kısmının il dışında yapılmasıdır. Bu alanda kaçak kesim yapılması da söz konusu olabilir. Daha önce kurulmuş olan deri fabrikası da kapatılmıştır. İlde şu anda faaliyet gösteren büyük çaplı pastırma ve sucuk imalathanesi bulunmamaktadır. İlde Kombina bulunmasına rağmen çalışmamaktadır. Sadece kasaplık yapan bazı esnaflar az miktarda sucuk imal ederek kendi dükkanlarında satmaktadırlar. Daha çok il dışından gelen et ürünleri pazar bulmaktadır⁶⁸.

Canlı hayvanların kesif yem ihtiyacı özellikle Erzurum ve Gaziantep, kısmen Van ve Ağrı yem fabrikalarından karşılanmaktadır. İlde mevcut üç adet yem fabrikası bulunmasına rağmen bunlardan biri kapalı diğerleri ise ihtiyacı karşılayacak miktar ve kalitede yem üretememektedir⁶⁹.

⁶⁸ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

⁶⁹ www.kars.bel.tr

Şekil 1: Kars'ta Et Pazarlama Kanalları

Kaynak: Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

Kars ilinde canlı hayvan ve et ürünleri pazarlamasında mevcut sorunların giderilebilmesi için canlı hayvan pazarlarının altyapısı modernleştirilmeli (ahır, mezbaha, yem tedariki, haberleşme, nakliye hizmetleri), pazarda her gün arz-talep durumuna göre kalite bazında tek bir fiyat belirlemelidir. Pazarda malını satan üretici parasını tahsil etmede hiç bir riskle karşılaşmamalıdır. Atıl durumda bulunan kombina faaliyete geçirilerek piyasaya güven ortamı getirilmelidir. İlçelerde atıl durumda bulunan mezbahaneler çalıştırılarak kaçak kesimler engellenmelidir⁷⁰.

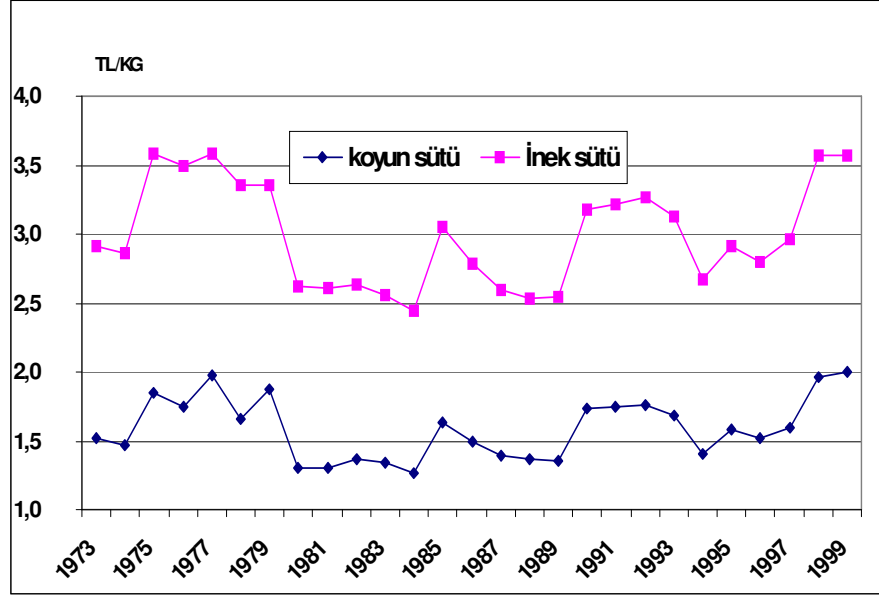
⁷⁰ www.kars.gov.tr

2.9.1.2. Kars'ta Süt ve Süt Ürünleri Pazarlaması

Türkiye'de büyükbaş hayvancılığın gelişmesinin önündeki en önemli engellerden biri işletme ölçeklerinin küçük olmasıdır. Küçük işletmeler üretim maliyetini düşürmede ve hayvanlarını pazarlamada büyük işletmeler kadar başarılı olamamaktadır. Çıktı (et ve süt), yem ve diğer üretim girdilerinin fiyatlarındaki istikrarsızlık da bir başka önemli sorundur. Hayvan envanterinin genetik kalitesinin göreceli olarak düşük olması, hayvan başına et ve süt veriminin yükseltilmesinde ciddi bir engeldir. Büyükbaş sığır besiciliği ve süt sığırcılığı büyük şehir yakınlarında yeterli ve kaliteli kaba yem üretmeden yapılmaktadır. Bu tür işletmeler üretim maliyetini düşürmedikleri gibi, yerleşim ve su havzalarında ciddi çevre riskleri de yaratmaktadır. İşletmelerin besleme ve bakım konularında teknik bilgi eksikliği vardır⁷¹.

⁷¹ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

Tablo 12: Kars İli Üretici Eline Geçen Reel Süt Fiyatları

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Hayvancılıkla ilgili teşviklerin verilmesinde verimliliğin artırılması, yem maliyetini düşürmesi ve işletme ölçeklerinin büyümesi göz önünde bulundurulmalıdır.

1997-2001 dönemi ortalamasına göre Kars İli yılda ortalama olarak yaklaşık 150 bin ton süt üretimi gerçekleştirmekte iken 2003 yılı DİE verilerine göre bu rakam 190 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Bu süre zarfında tüm olumsuzluklara rağmen Kars süt üretiminin Türkiye üretimindeki payı yaklaşık %1,5 ten % 1,7 ye yükselmiştir. Süt işleme tesisleri daha çok küçük mandıralar şeklindedir ve sütün tamamına yakını kaşara işlenmektedir. Tarım İl Müdürlüğü kayıtlarına göre halen faaliyette bulunan büyüklü küçüklü 79 adet mandıra bulunmaktadır. İlde faaliyette bulunan en önemli beş süt işleme sanayii 2003 yılında ilde üretilen süt miktarının yaklaşık olarak sadece %3.5'ini satın alıp işlemişlerdir (Tarım İl Müdürlüğü verileri, Kars). Zamanında Türkiye'nin en

büyük süt fabrikası olarak kurulan Kars Süt Fabrikası ise özelleştirildikten sonra tamamen atıl duruma düşmüştür⁷².

Köylülerle yapılan görüşmede üreticiler ürettikleri sütü çok düşük fiyatla satmak durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Buna sebep olarak da; süt işleyen tesislerin Sonbahar aylarında bir sonraki İlkbaharda üretilecek olan sütün parasını düşük bedelden üreticilere dağıtması gösterilmektedir. Çünkü üreticiler gerek şahsi ihtiyaçlarını karşılamak, gerekse hayvanları için gerekli olan kaba ve kesif yemi sağlamak için paraya ihtiyaç duymakta, ve henüz üretmemiş oldukları sütü düşük bedelden satmaya razı olmaktadır. Bunun yanında bazı mandıraların yasa dışı yollara başvurarak haksız rekabet ortamı oluşturdukları rivayet edilmektedir. Sanayicilerde diğer illerde süt fiyatlarının Kars'tan daha düşük olduğunu ifade etmişlerdir. İlde Hammadde ihtiyacının tamamını il içinden tedarik eden süt işleme sanayinin yetkilisi süt üretiminin bahar ve yaz aylarında yoğunlaştığı, buna karşın sonbahar ve kış aylarında Kars'ta süt bulmanın çok zor olduğunu ileri sürmüştür. Sütün az olduğu dönemlerde üreticiler sütlerini kendileri işleyerek, özellikle çeçil peyniri, beyaz peynir, tereyağı vs. gibi ürünler üretmekte ve zati ihtiyaçlarından arta kalanını mahalli pazarlarda satmaktadırlar. Bölgede süt üretiminin küçük işletmeler tarafından gerçekleştirilmesi süt toplama maliyetini arttıran en önemli unsurlardan biridir.

İlde bulunan süt işleme tesisleri ürettikleri süt ürünlerinin büyük miktarını il içinde pazarlamaktadır. Bazı süt işleme tesisleri ürettikleri ürünün önemli bir miktarını TSK'ne satmaktadırlar⁷³.

Mandıraların tamamına yakını süt üretiminin yoğun olduğu ilkbahar ve yaz aylarında üreticilerden süt toplamaktadırlar. Geri kalan dönemlerde üreticiler kendi sütlerini peynir ve tereyağı olarak işlemekte ve aile içi tüketimden geriye kalanını mahalli pazarlarda satmakta, bir kısmını da il dışında oturan akraba ve tanıdıklarına göndermektedirler.

⁷² www.tuik.gov.tr

⁷³ Devlet Planlama Teşkilatı, "Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık", 1998, s.42.

Kars ilinde süt pazarlamasının geliştirilmesi; işletme leklerinin artmasına, süt üretimindeki mevsimsel farklılıkların azaltılmasına, süt işleme sanayilerinin tüketicilerde eğilimli pazarlama konusunda eğitilmesine ve rekabette ürün farklılaştırma konusunun önemini kavramalarına önemli ölçüde bağlıdır.

Sütün sanayiye ulaşmadan çiğ olarak tüketicilere ulaştığı pazarlama zincirinde süt üreticisi-toplayıcıları-mahalle bakkalı gibi aracılar bulunmaktadır. Çoğu zaman üretici aynı zamanda sokak sts görevini de yerine getirip sütü tüketicilere ulaştırmaktadır. Sütün işlenip çeşitli süt mamulleri olarak tüketicilere ulaştırıldığı durumda ise üreticiden çıkan süt, sanayi-tüccar-toptancı ve perakendeciden oluşan bir pazarlama zinciri ile pazarlanmaktadır. Ancak il içindeki satışlarda, genellikle her mandıranın bir satış yeri olduğundan tüccar, toptancı ve sanayici devreden ıkmaktadır⁷⁴.

Kars İlinde süt büyük oranda kaşara işlenmektedir. Az oranda da olsa ürettiği yoğurt, peynir, tereyağı vb. rnleri ambalajlayarak pazara sunan işletmeler mevcuttur. Ancak, üretilen ürünlerde çeşitliliğin az olması sebebiyle İl dışından gelen farklı ürünler önemli bir pazara sahiptir. Köylerde, özellikle mandıraların çoğunun çalışmadığı Sonbahar ve Kış aylarında üretilen süt, peynir, yoğurt vb. rnlere dönüştürülerek aile içinde tüketicilerde, ihtiyaç fazlası il içinde yerel pazarlarda satılmakta yada diğer illerde ikamet eden yakınlarına gnderilmektedir⁷⁵.

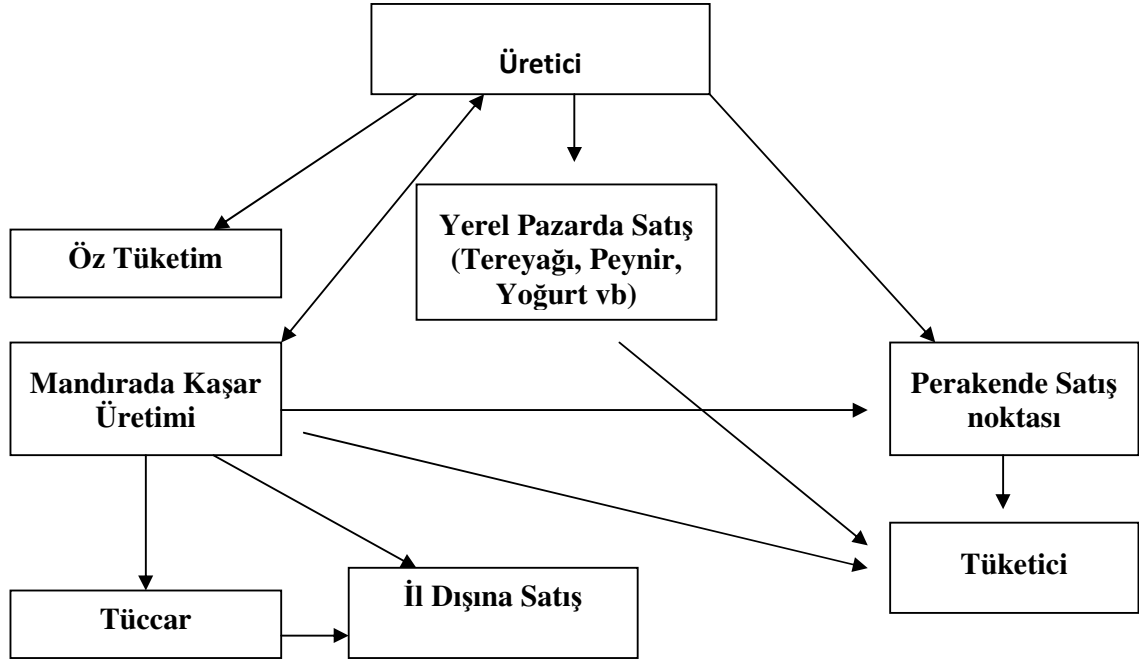
⁷⁴ Kars Valiliği, “Kars 2002”, Ankara: nder Matbacılık, 2002, s.65.

⁷⁵ www.tuik.gov.tr

Tablo 13: 1994–2004 Yılları Arasında Türkiye ve Kars Süt Üretimi

YILLAR	Kars Miktar (Ton)	Türkiye Miktar (Ton)	Kars İlinin Payı(%)
1994	99,940	10.560.920	0,9
1995	107,170	10.601.550	1,0
1996	128,560	10.760.915	1,2
1997	145,938	10.076.526	1,4
1998	154,651	9.970 .531	1,6
1999	154,562	10,082,010	1,5
2000	155,060	9,794,000	1,6
2001	147.681	9.432.223	1,6
2002	134.788	8.357.644	1,6
2003	190,120	10,611,011	1,7
2004	192,120	10,611,011	1,7

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Şekil 2: Kars'ta Süt Pazarlama Kanalları

Kaynak: Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

Süt pazarında istikrarı sağlayacak çözümler araştırılmalıdır. Süt talebini artırmaya yönelik kampanyalar üretici fiyatlarını artıracığı için süt reklam ve kampanyaları hayvancılık için ciddi bir teşvik olarak dikkate alınmalıdır.

Sütün beslenmedeki önemi toplumun tüm kesimlerine en etkin şekilde anlatılmalı ve okul sütü uygulaması başlatılmalıdır. Süt kampanyalarının maliyetine artan talepten yarar sağlayacak tüm kesimlerin (süt sanayi, yem sanayi, veteriner ilaç

sanayi gibi) katkıda bulunması sağlanmalıdır. Fakirlik sınırları altında yaşayan kesimlere gıda yardım programı altında süt yardımı yapılabilir.

2.9.1.3. Karst'ta Bal Ürünleri Pazarlaması

1980-1998 döneminde Türkiye'nin bal üretimindeki gelişme görülmektedir. 1980 yılında 25 bin ton civarında olan üretim 1998 yılında 70 bin tona yaklaşmıştır 2003 yılına ait verilere bakıldığında ise bu değer 69 bin ton olarak gerçekleşmiştir. İncelenen 1980-1998-2003 döneminde üretimdeki yıllık ortalama artış hızı %5'in biraz üzerinde gerçekleşmiştir. Son 10 yıllık dönemde üretimdeki yıllık ortalama artış hızı ise %4.3 olmuştur. Tablo 13 1973-1999 döneminde üretici eline geçen bal fiyatındaki reel eğilimi göstermektedir. Fiyat süzme ve petekli bal fiyatlarının aritmetik ortalamasıdır. Grafikten görüldüğü gibi üretici bal fiyatı reel olarak artış trendini sürdürmektedir. Fiyatın bu eğilimi arz artışının talep artışından daha az olduğunu göstermektedir. Ters durumda fiyatın reel olarak azalması beklenirdi.

Bal Üretim Tahmini (Büyüme Modeli:1980-1998)⁷⁶

$$\ln Q = 10.33 + 0.043 T$$

(68.7) (4.3)

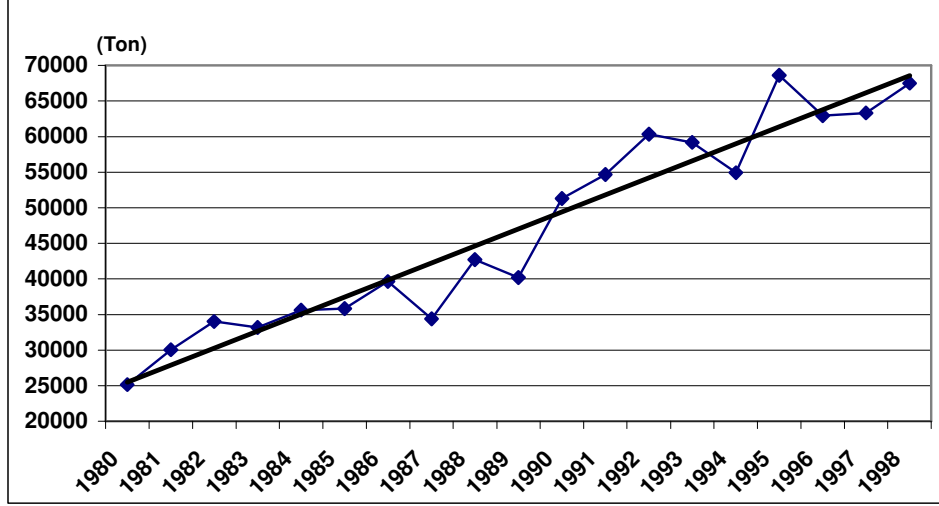
$$R^2 = 0.70, F = 18.2, D.W = 1.64$$

Eşitlikte,

Q bal üretimi ve T trendi (t1=1980) göstermektedir.

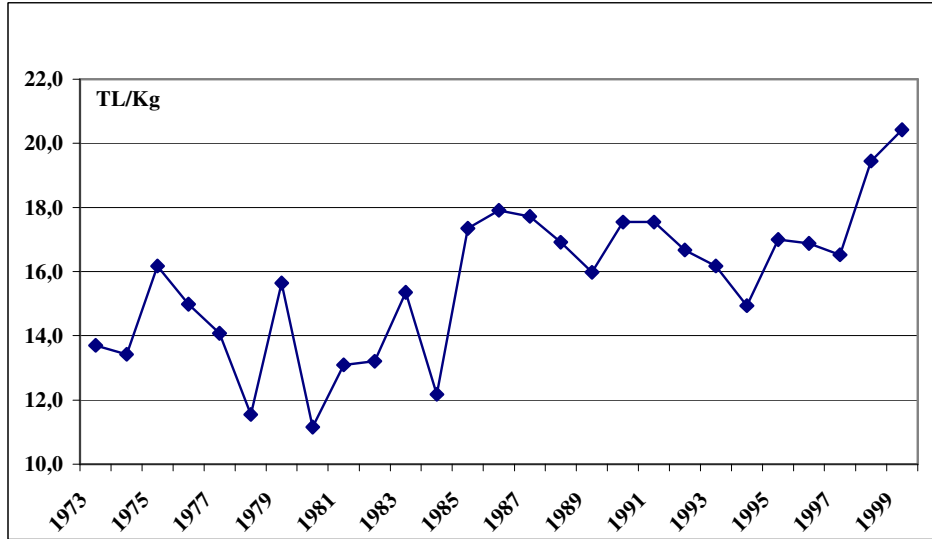
⁷⁶ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

Tablo 14: Türkiye’de Bal Üretimi

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Tablo 15: Türkiye’de Üretici Eline Geçen Reel Bal Fiyatları

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Türkiye önemli miktarda bal ihracatı da yapmaktadır. Nitekim Türkiye 1997 yılında 8,5, 1998 yılında 5,6 ve 1999 yılında 5,9 bin ton bal ihracatı yapmıştır.

Kars özel florası nedeniyle kaliteli bal üretimi için son derece uygun bir yerdir. Diğer yandan sert bir iklime sahip olması nedeniyle ilkbahar ve yaz mevsimi geç gelmektedir. Bu sebepten dolayı diğer birçok yörede çiçeklerin bol olduğu devre geçtiğinde Kars en yeşil ve çiçekli dönemini yaşamaktadır. Dolayısıyla gezginci arıcılık için aranan bir yerdir. Yerli halkın arıcılıkla fazla uğraşmamasına rağmen özellikle Karadeniz Bölgesinden gelen arıcılar bal üretiminin önemli bir bölümünü karşılamaktadır. Kars'ta 1992 -1999 yılları arasında üretilen bal Türkiye bal üretiminin yaklaşık % 1,5-2'sini karşılamaktadır. Ancak üretimi ve üretimdeki payı giderek azalmaktadır⁷⁷.

Tablo 16: Türkiye ve Kars İlinde Bal Üretimi

Yıllar	Türkiye	Kars	Kars 'ın Payı (%)
1992	60.318	1,339	2,2
1993	59.207	1,433	2,4
1994	54.908	1,540	2,8
1995	68.620	1,971	2,9
1996	62.950	949	1,5
1997	63.319	795	1,3
1998	67.490	1,034	1,5
1999	67.259	939	1,4
2000	61.091	905	1,5
2001	60.190	668	1,1
2002	74.554	749	1,0
2003	69.540	1.111	1,5
2004	69.540	1.111	1,5

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

⁷⁷ www.tuik.gov.tr

Tablo 17: Türkiye’de Hanelerin Bal Tüketimi ve Gıda Harcamaları İçinde Balın Payı (1994 Tüketim Anketi Sonuçları)

	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20	Ort.
Kır						
Hane Başına Tüketim (Kg/Yıl)	0.97	1.13	3.02	2.63	3.81	2.31
Hane Genişliği	3.4	4.5	4.8	5.2	5.6	4.7
Gıda Harcaması İçinde Balın Payı	0.004	0.003	0.010	0.005	0.006	0.006
Toplam Harcama İçinde Gıdanın Payı	0.56	0.52	0.51	0.47	0.36	0.45
Kent						
Hane Başına Tüketim (Kg/Yıl)	0.57	1.28	2.03	2.48	3.50	1.97
Hane Genişliği	3.8	4.2	4.3	4.5	4.5	4.3
Gıda Harcaması İçinde Balın Payı	0.003	0.004	0.005	0.006	0.006	0.005
Toplam Harcama İçinde Gıdanın Payı	0.45	0.41	0.36	0.32	0.22	0.31
Türkiye						
Hane Başına Tüketim (Kg/Yıl)	0.75	1.41	2.37	2.61	3.46	2.12
Hane Genişliği	3.7	4.5	4.6	4.7	4.8	4.5
Gıda Harcaması İçinde Balın Payı	0.003	0.004	0.007	0.006	0.006	0.005
Toplam Harcama İçinde Gıdanın Payı	0.51	0.47	0.42	0.37	0.26	0.36

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr

Tablodan da görüldüğü gibi, hane başına yıllık bal tüketimi kırsal kesimde 2,3 Kg, kentsel kesimde 2,0 Kg ve Türkiye ortalaması olarak ise 2,1 Kg dır. Görüldüğü gibi hane başına bal tüketimi kırsal kesimde kentsel kesimden daha yüksektir. Ancak gelir grupları dikkate alındığında tüketim yüksek gelir gruplarında düşük gelir gruplarına göre daha yüksektir. Bu durum gelir arttığında tüketimin artacağını göstermektedir. 1994 hane halkı tüketim anketi verileri kullanılarak yapılan talep çalışmasında bal için gelir esnekliği 0,97 ve fiyat talep esnekliği -0,47 olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 17 bal için gelecek on yıllık talep projeksiyonu göstermektedir. Projeksiyon için baz yılı tüketimi kişi başına 1 Kg olarak kabul edilmiştir. 1998 yılı istatistikleri Türkiye’de bal üretiminin 68 bin ton olduğunu göstermektedir. Talep artış hızı hesap edilerek aşağıdaki eşitlikte yerine konulduğunda Tablo 17’de verilen yıllık talep projeksiyonuna ulaşılmaktadır.

$$Q_t^d = Q_{t-1}^d * [1 + C' / 100]^{78}$$

⁷⁸ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

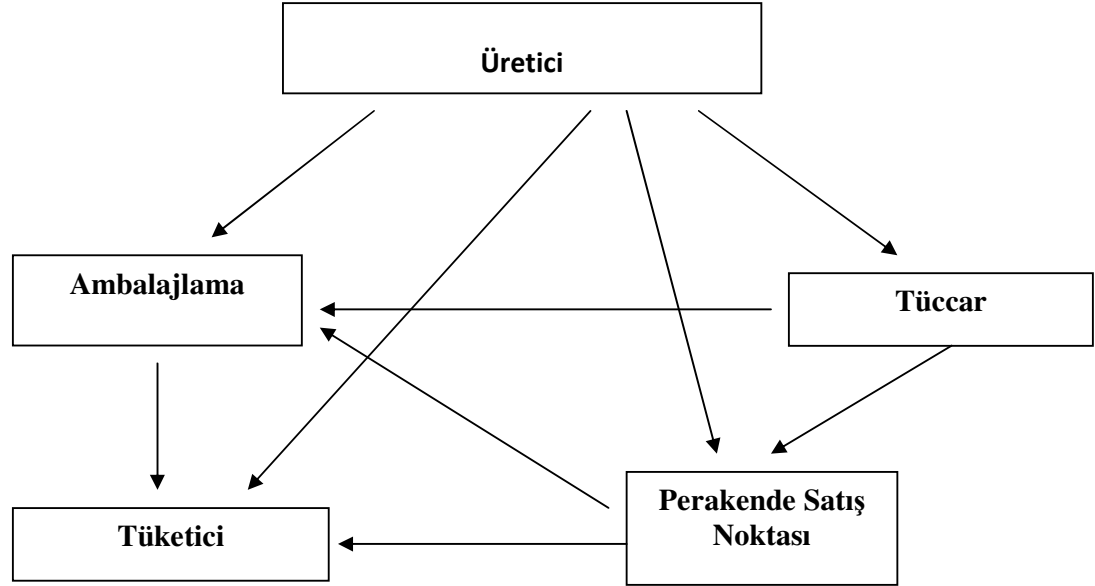
Tablo 18: Türkiye’de Bal Talep Projeksiyonu (2000-2009)

Yıl		Talep	Arz	Arz fazlası
2000	1,4	68.5	72.6	4.1
2001	1,4	69.8	75.8	6.0
2002	1,3	73.5	79.1	5.6
2003	1,3	77.4	82.6	5.2
2004	1,3	81.5	86.2	4.7
2005	1,3	85.8	90.0	4.2
2006	1,2	90.4	94.0	3.6
2007	1,2	95.2	98.1	2.9
2008	1,2	100.2	102.4	2.2
2009	1,2	105.5	106.9	1.4

Kaynak: TEAE Tarımsal Ürün Projeksiyonları (2001).

Bal tüketimini artırıcı kampanyalar ve reklam programları aracılığıyla bal talebini daha fazla artırmak olasıdır. Tarımın bir parçası olan ve kırsal kesimde topraksız kişiler için önemli bir istihdam alanı olan bal üretimi teşvik edilebilir. Ancak üretim artışına paralel olarak bal talebini artırıcı ve pazarlamasını geliştirici önlemler de alınmalıdır.

Şekil 3: Kars'ta Bal Pazarlama Kanalları

Kaynak: Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

İyi ve etkin bir pazarlama organizasyonu tüketici talep ve tercihlerini üretim kesimine eksiksiz ulaştırabilmelidir. Pazarlamadan beklenen etkinliğin sağlanabilmesi aynı zamanda üretici örgütlenmesi ile yakından ilgilidir. Kars İlinde üretici örgütlenmesinin olmayışı verim ve kaliteyi arttırmakta önemli bir sorun olarak durmaktadır. Hayvancılıkta üretimin örgütlenmesinden amaç; üretimde bulunan işletmelerin ekonomik açıdan gelişmelerini sağlamak, geçimini bu alandan temin eden kesimin sosyal ve ekonomik refahını artırmak yanında tüketiciye sağlıklı, kaliteli ve makul fiyattan ürün sağlamaktır. Kars İlinde pazarlama açısından en büyük sorun örgütlenmenin olmayışıdır⁷⁹.

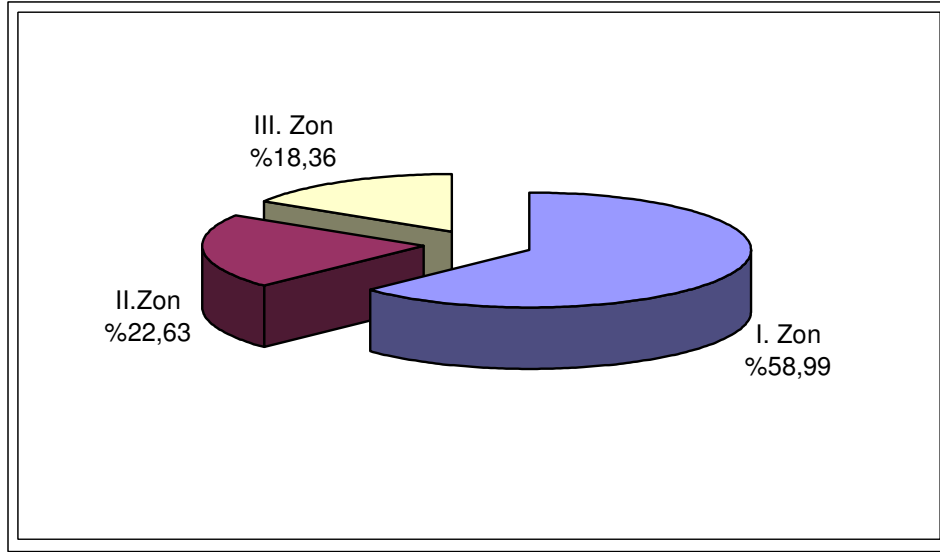
Ekonomik örgütlenmede kooperatifler, kooperatif şirketler, şirketler yada üretici birliklerinden her hangi biri tercih edilebilir. Önemli olan bu oluşumlarda üretim alt sektörleri itibariyle ihtisaslaşmanın ve standardizasyonun ön planda tutulmasıdır.

⁷⁹ Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, "Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki Kars- Ardahan- Iğdır İllerinde Hayvancılığın Geliştirilmesi İle İlgili Ana Hedef ve İlkelerin Tespiti", 1997, s.21.

2.10. Büyükbaş Hayvan Varlığı

Kars İlinde 2004 yılı itibariyle büyük baş hayvan varlığı 258.299 adettir. Türkiye genelinde mevcut büyük baş hayvan sayısı 11.031.000 adet olup bu rakamın %2,34'ü Kars'ta bulunmaktadır. 2002 yılı verilerine göre ise 284.464 adet büyükbaş hayvan mevcuttur. Bu nedenle hayvancılık Kars için önemli bir ekonomik güçtür⁸⁰.

Tablo 19: Kars İli Alt Bölgelere Göre Büyükbaş Hayvan Varlığı

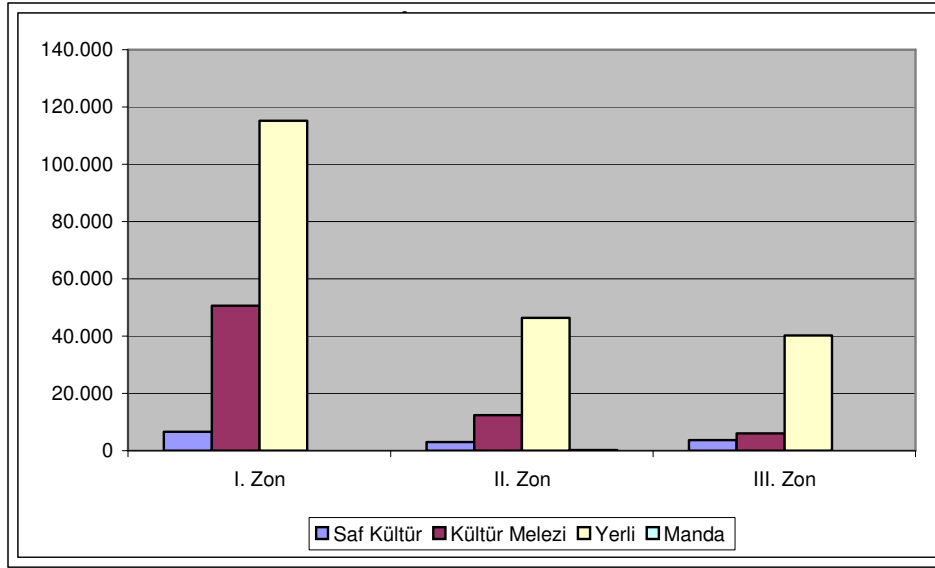

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Tablodan da anlaşılacağı gibi Kars'ın I. alt bölgesi olan Kars Platosu zonunda hayvan yetiştiriciliği yüksek oranda yapılmaktadır. Bu bölge, Kars ilinin en büyük yüzölçümüne (5 134 ha.) ve geniş çayır-mera alanlarına sahip bölgesidir. I. alt bölgeyi sırasıyla II. (Aras Çukurluğu), III. (Arpaçay Havzası) alt bölgeler izlemektedir.

⁸⁰ Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, "Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki Kars- Ardahan- Iğdır İllerinde Hayvancılığın Geliştirilmesi İle İlgili Ana Hedef ve İlkelerin Tespiti", 1997, s.28.

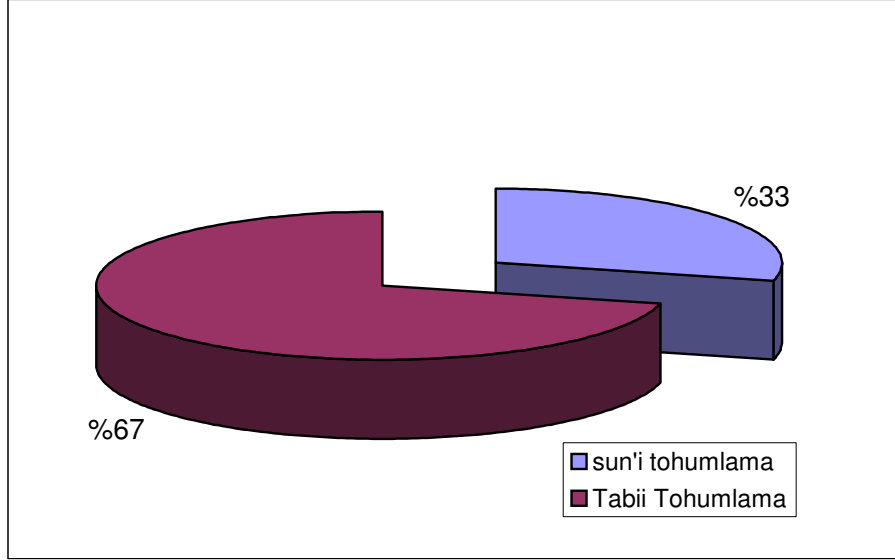
Tablo 20: Kars İli Alt Bölgelere Göre Hayvan Irkları

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Tablo 19'dan da izlenebileceği gibi saf ve kültür melezi hayvan sayısının en yüksek olduğu alt bölge I' inci alt bölge olan Kars Platosu alt bölgesidir.

Tablo 21: Kars İli Hayvan Islah Çalışmaları

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

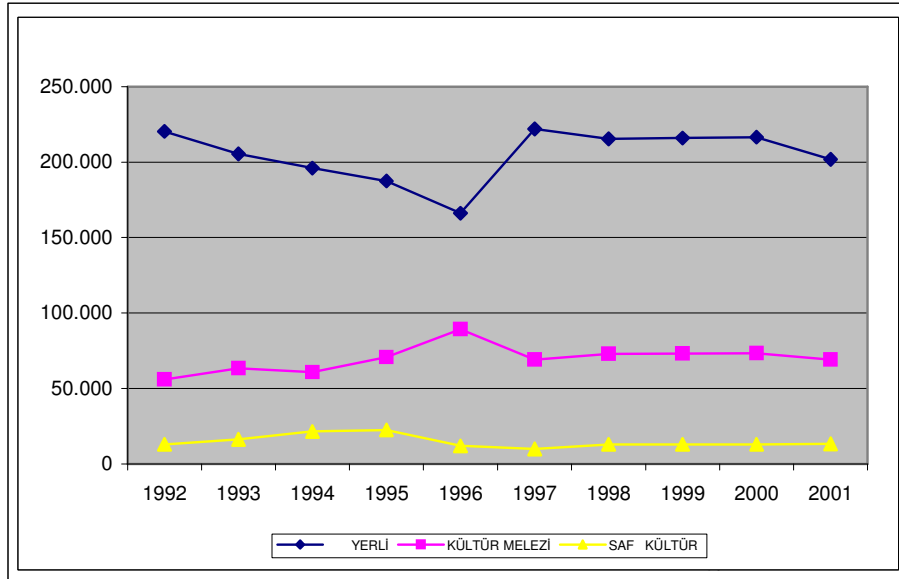
Kars İli sığır popülasyonunun genetik kalitesinin yükseltilmesi amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) İl Müdürlüğü personeline bedelsiz yürütülen suni tohumlama çalışmaları 1995 yılında yapılan yasal değişiklik sonucunda bedelli hale dönüştürülmüş böylece özel sektör kuruluşları için de çekici hale getirilmiştir. 2001 yılı tabii tohumlama çalışmaları 23 adet boğa ile sürdürülmekte iken Özel İdare Müdürlüğünün kaynakları ile 50 baş tabii tohumlama boğası alınarak köy muhtarlarımıza dağıtılmıştır. 1996-2004 yılı arasında Kars ilinde yürütülen hayvan ıslahı çalışmalarının %71'inde tabii tohumlama, %29'unda ise suni tohumlama yöntemi kullanılmıştır⁸¹.

⁸¹ www.tarim.gov.tr

Yıllar itibariyle yapılan hayvan ıslah çalışmalarının doğrultusunda Kars ilinin büyükbaş hayvan popülasyonundaki genotip değişiminin sağlanmasında yeterince başarılı olunamadığı Tablo 21’de görülmektedir.

Kars ilinde manda sayısı 2003 yılı verilerine göre 185 adet olup, bunların 135 tanesi II. alt bölgede, 50 tanesi I. Alt bölgede bulunmaktadır. Türkiye genelinde olduğu gibi Kars’ta da manda sayısında düşüş görülmektedir⁸².

Tablo 22: Kars İli Yıllara Göre Büyükbaş Hayvan İrklarındaki Değişimler

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

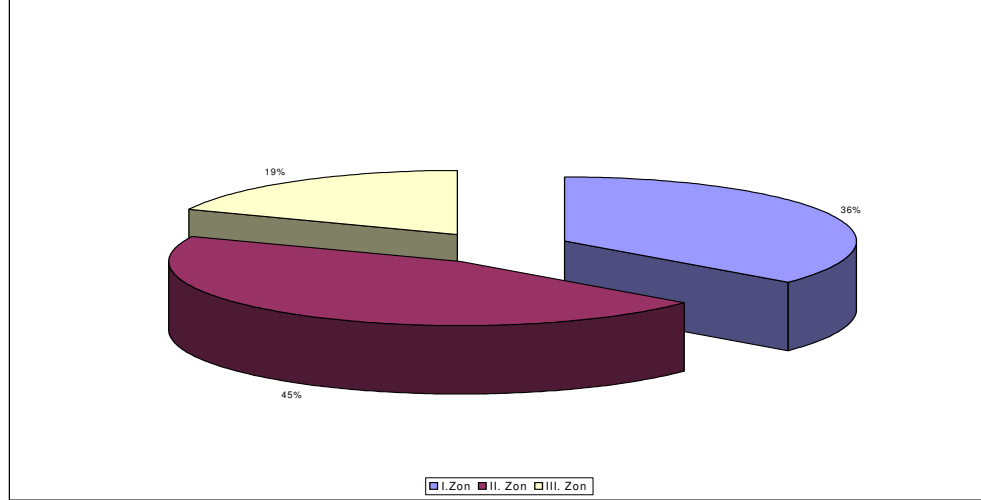
2.11. Küçükbaş Hayvan Varlığı

2004 yılı DİE verilerine göre Kars’ta küçükbaş hayvan varlığı 323.672 adettir. Aynı yıl için Türkiye küçükbaş hayvan varlığının toplamı ise 31.947.627 adet olup, Kars’ın bu rakamdaki payı %1.01’dir⁸³.

⁸² www.tarim.gov.tr

⁸³ www.tuik.gov.tr

Tablo 23: Kars İli Alt Bölgelere Göre Küçükbaş Hayvan Varlığı

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

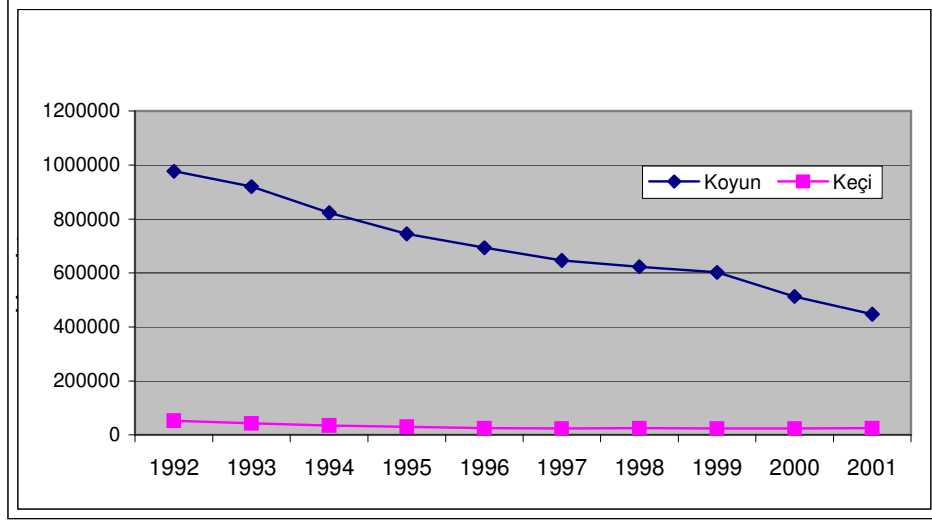
II. alt bölgede küçükbaş hayvan varlığının diğer iki alt bölgeye oranla yüksek olduğu tablodan görülmektedir. Kars ilinde yetiştirilen koyunların ve keçilerin tamamını yerli ırklar oluşturmaktadır⁸⁴.

DİE verileri son on yıllık dönemde Türkiye geneli küçükbaş hayvan varlığında (koyun %27,4; kıl keçisi %22,4) önemli ölçüde azalma olduğunu göstermektedir. Grafik 25 de Türkiye genelindeki bu azalışın Kars genelinde 1992-2001 yılları arasında daha yüksek oranlarda (koyunda %46, keçide %47) gerçekleştiğini göstermektedir. Ancak son yıllarda keçi sayısındaki azalma taban bulmuş ve yerini küçük nispette artış ve azalışlara bırakmıştır⁸⁵.

⁸⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, "Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık", 1998, s.48.

⁸⁵ www.tuik.gov.tr

Tablo 24: Kars İli Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişim

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Son yıllarda küçükbaş hayvan popülasyonunda meydana gelen hızlı azalma; meraya olan baskının azalması nedeniyle mevcut popülasyon için mera olanaklarının belli ölçüde de olsa iyileşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum sektörde pazara yönelik hayvansal üretimin artacağı beklentisini doğurmaktadır. Bu artış gerçekleştiğinde ıslah çalışmalarına olan talebin artması beklenebilir⁸⁶.

2.12. Kanatlı Hayvan Varlığı

Tavukçuluk sektörü Türkiye’de 1960’lı yıllardan sonra hızlı ve sürekli bir büyüme göstermiştir. Bu büyümede sektöre yapılan büyük yatırımlar kadar sektörün mukayeseli avantajları da rol oynamıştır. Tavukçuluğun bu avantajlarından

⁸⁶ Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, “Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki Kars- Ardahan- Iğdır İllerinde Hayvancılığın Geliştirilmesi İle İlgili Ana Hedef ve İlkelerin Tespiti”, 1997, s.45.

yararlanılarak geliştirilmesi yeni istihdam olanaklarının yaratılması yoluyla ekonomik, köyden kente göçün azaltılması yoluyla da sosyal yararlar sağlayacaktır⁸⁷.

Kars İlinde kanatlılardan tavuk ve kaz sayı olarak en önemli türlerdir. İlde tavukçuluk Pazar için üretim yapacak kadar gelişmemiştir. Bunun başlıca nedenleri; iklim şartlarının olumsuzluğu, büyük tüketim merkezlerine uzaklığı ve ulaşım imkanlarının kısıtlı olması yanında, uzun yıllardır devam eden göç nedeniyle iç tüketimin ticari amaçlı üretimi teşvik edecek boyutlarda olmamasıdır. Son yıllarda küçük çaplı ticari üretimler başlamıştır⁸⁸.

Fakat Kars Türkiye'de tavuk eti üretiminin %0,0036, yumurta üretiminin de %0,13 gibi çok küçük bir dilimini üreten bir il olduğundan bu ürünlerin pazarlanmasından elde edilen gelir sıralamasında Türkiye 'de son sıralarda bulunmaktadır⁸⁹.

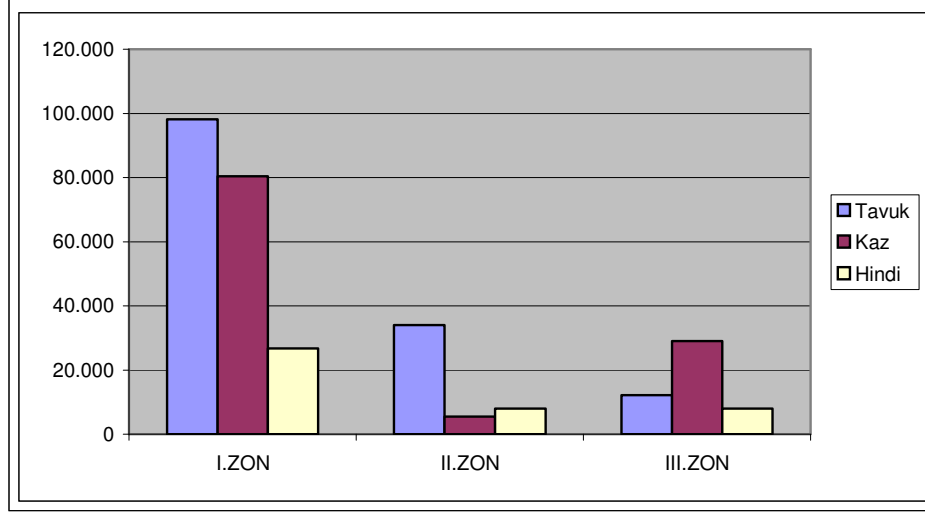
Kars ilinde ticari olarak et ve yumurta üretimi yapan işletmelerin sayısı ve kapasiteleri yok denecek kadar düşük olup son birkaç yıldır özellikle I.'inci alt bölgede yumurtacı kanatlı sayısında az da olsa bir artış izlenmiştir.

⁸⁷ www.tarim.gov.tr

⁸⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, "Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık", 1998, s.52.

⁸⁹ www.tuik.gov.tr

Tablo 25: Kars İli Alt Bölgelere Göre Kanatlı Hayvan Sayıları

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

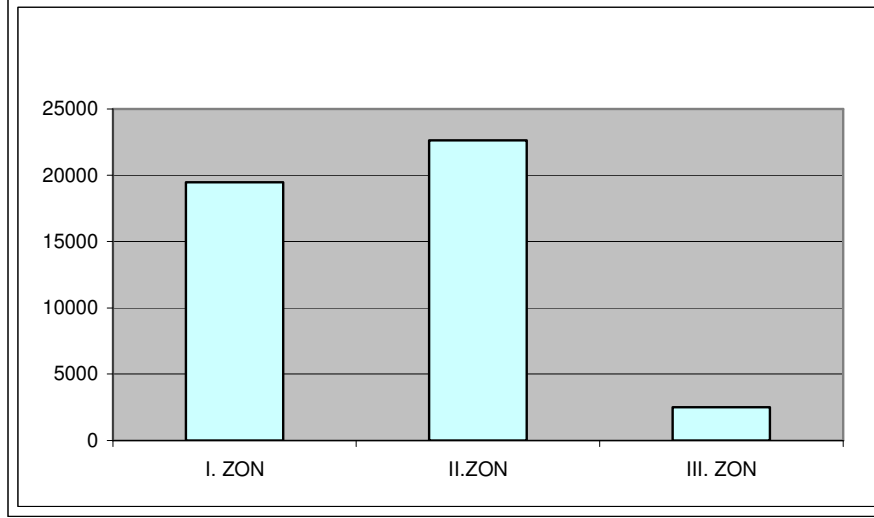
2.13. Kovan Varlığı

Kars ilinde toplam 44.641 adet kovan bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu fenni kovandır. Kovan sayısı bakımından Kars ilinin Türkiye içerisindeki payı %1,13'tür. Bal üretimindeki payı ise %1,19'dur. Kars'ta kovan başına düşen bal üretim miktarı Türkiye ortalamasından 1 kg yüksek olup 17 kg.dır⁹⁰.

Tablo 26'da da görüldüğü gibi kovan sayısı II. alt bölge olan Aras Çukurluğu alt bölgesinde en yüksektir.

⁹⁰ Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

Tablo 26: Kars İli Alt Bölgelere Göre Kovan Varlığı

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Kars ili zengin nektar kaynaklarına sahip olduğundan üretilen balın Türkiye pazarında yüksek fiyatla satılması sonucunda bölge göçer arıcılar için de cazip hale gelmiştir. 1990 yılından bugüne verimde önemli bir değişim gözlenmemiş olmakla birlikte, özellikle yerel yönetimler ve diğer kaynakların arıcılığı teşvik etme çabaları kovan sayısının artmasına sebep olmuştur⁹¹.

⁹¹ Kars Valiliği, “Kars 2002”, Ankara: Önder Matbacılık, 2002, s.78.

Tablo 27: Kars İli Hayvansal Üretim

Ürün	Üretim (ton)			
	I. alt bölge	II. alt bölge	III. alt bölge	Toplam
Bal	360	342	47	749
Bal Mumu	21	20	3	44
Et (B.Baş)	824	449	2 62	1.535
Et (K.Baş)	193	218	87	498
Süt (B.Baş)	88.780	32.157	21.218	142.155
Süt (K.Baş)	4.208	6.337	2.360	12.905
Deri (Ad.)	17.251	13.697	7.916	38.864
Kıl	2	8	2	12
Yapağı	272	356	114	742

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Tablodan da izlendiği üzere Kars ili bal üretimi 749 ton ve bal mumu üretimi 44 tondur. Alt bölgeler bazında karşılaştırma yapıldığında I. alt bölgenin ilin toplam bal üretiminin %48,04'ünü, bal mumunun %47,7'sini gerçekleştirmekte olduğu görülmektedir. Bunu, balın %45,70'ini ve bal mumunun %45,5'ini üreten II. alt bölge Aras Çukurluğu izlemektedir. III. alt bölge ise bal üretiminin %6,25'ini, bal mumu üretiminin ise %6,8'ini karşılamaktadır.

Kars ilinin büyükbaş et üretimi 1.535 ton olup, üretimin %53,68'inin I. alt bölgede yapıldığı görülmektedir. II. alt bölgede gerçekleşen üretim ise toplam üretimin %29,25 dir. III' üncü alt bölge ise üretimin %17,07'sini gerçekleştirmektedir. Büyükbaş et üretiminde görüldüğü üzere I. alt bölgede yoğunlaşma olmuştur. Bu bölgenin hayvan varlığının ve nüfusunun fazlalığından kaynaklanmaktadır. Üretilen etler değişik ürünlere işlenerek veya et olarak başka illere gönderilmediği için kesimler sadece yerel halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılmaktadır. Bunun sonucunda il

dışına hayvan sevki çok fazla olmakta ve canlı hayvan sayısına göre et üretimi çok az kalmaktadır.

Kars ilinin küçükbaş et üretimi 498 ton olup en fazla üretim büyükbaş et üretiminden farklı olarak %43,78'le II. alt bölgede gerçekleşmektedir. I. alt bölge üretimin %38,762sını gerçekleştirmekte, bunu %6,77 ile III. alt bölge izlemektedir. Kars ilinin büyükbaş süt üretimi 142.155 ton olup, en fazla üretim yapan alt bölge %62,48 ile I. alt bölgedir. II. alt bölgedeki üretim ise toplam üretimin %22,62'dir. III. bölgede üretimin %14,93'ü gerçekleşmektedir. Büyükbaş et üretiminde olduğu gibi süt üretiminde de yoğunlaşma I' inci alt bölgededir⁹².

İlin küçükbaş süt üretimi 12.905 tondur. En fazla üretim %49,11 ile II. alt bölgede gerçekleşmektedir. I. alt bölgede üretimin %32,61'i, III. alt bölgede %18,29'u gerçekleşmektedir. İl genelinde yılda toplam olarak 38.864 adet deri üretimi yapılmaktadır. Tablo 18' den izlenebileceği gibi I. alt bölge 17.251 adet üretim ile ilk sırada yer almaktadır. Bu bölgeyi 13.697 adet üretim ile II. alt bölge izlemektedir. Ayrıca, yılda toplam olarak 742 ton yapağı üretilmektedir. En fazla yapağı üreten bölge II. alt bölgedir. Koyun varlığının yıllar itibariyle düşüş içerisinde olması nedeniyle yapağı üretiminde de büyük düşüş olmuştur. Kıl üretimi 12 ton olup II. alt bölgede yoğunlaşmaktadır⁹³.

Gıda işletmelerinin I. alt bölgede yoğunlaşmasının nedeni; hayvan sayılarının diğer alt bölgelere göre fazla olması paralelinde et ve süt üretimlerinin yüksek olmasına bağlıdır. Küçükbaş yetiştirme ve üretiminde II. alt bölge ön plana çıkmaktadır⁹⁴.

⁹² Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, "Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki Kars- Ardahan- Iğdır İllerinde Hayvancılığın Geliştirilmesi İle İlgili Ana Hedef ve İlkelerin Tespiti", 1997, s.72.

⁹³ Devlet Planlama Teşkilatı, "Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık", 1998, s.18.

⁹⁴ Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, "Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki Kars- Ardahan- Iğdır İllerinde Hayvancılığın Geliştirilmesi İle İlgili Ana Hedef ve İlkelerin Tespiti", 1997, s.53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARS HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN UYGULANMASININ ARAŞTIRILMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de hayvancılığa yönelik yatırım teşvik politikalarının uygulanmasında bir takım sorunlar bulunmaktadır. Hayvancılık sektörünün sorunlarını orta ve uzun vadede çözebilecek önemli araçlardan biri de yatırım teşvik uygulamalarıdır. Bu çalışma, Kars ilinde hayvancılığın mevcut durumu ve sorunlarının belirlenmesi, destekleme politikalarının incelenmesi ve özellikle hayvancılık alanında yatırım teşviki alan gerçek kişilerin bu uygulamalarda karşılaştıkları sorunların belirlenmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın genel amacı, Kars ilinde faaliyet gösteren kişilerin yatırım teşviklerinden ne denli yararlandıklarını ve bu konuyla ilgili yaşadıkları sorunları ortaya koymaktır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular vasıtası ile kişilerin yatırım teşvikleri hakkındaki görüşleri ve uygulamalarda karşılaştıkları sorunlar tespit edilecektir. Bu sorunların nasıl çözüleceği ile ilgili görüş ve öneriler ortaya konulacaktır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırmanın teorik bölümünde Türkiye’deki hayvancılık sektörü, hayvancılığı teşvik politikaları, Kars ili ve Kars ilinde hayvancılık sektörü konularında literatür araştırması yapılmıştır.

Araştırmanın uygulamalı bölümünde ise Kars ilinde hayvancılıkla ilgili faaliyet gösteren kişilerin yatırım teşvikleri ile ilgili görüş ve uygulamaları incelenmiştir. Kars ilinde hayvancılık faaliyetinde bulunan kişiler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu anlamda araştırma yalnızca Kars ilinde faaliyette bulunan kişilerin anlayış ve

uygulamaları konusundaki geri bildirimleri ile sınırlıdır. Çalışmanın bulgularından elde edilen sonuçların, Türkiye'ye genellemek gibi bir nedeni bulunmamaktadır. Ancak bu araştırma, bulguları ve sonuçları başka illerdeki faaliyetleri ve sektörü incelemede bir model olarak kullanılabilir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Prosedürleri

Ölçekte yer alan değişkenlerin belirlenmesinde literatür bilgilerinden ve çeşitli araştırma bulgularından yararlanılmıştır. İfadelerin geçerlilik ve güvenilirlik tespiti için bir ön çalışma yapılmıştır. Bu ön çalışma sonucunda elde edilen bulgular ile nihai ölçek (Ek 1 - Anket Formu) hazırlanmış ve işletmelerde uygulanarak bu kişilerin yatırım teşviklerinden ne denli yararlandıkları ile ilgili görüş ve uygulamaları incelenmiştir.

3.3.1. Araştırmanın Tasarımı

Anketin geliştirilmesinde çeşitli araştırmalar incelenmiş, literatür taranarak çalışmanın amacına uygun bir anket formu düzenlenmiştir.

Çalışmada kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişilere ait genel bilgilere ilişkin olarak 6 tanımlayıcı istatistik yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde kurumların yatırım teşvikleri ve uygulamaları konusundaki görüşlerini ortaya çıkarmaya yönelik sorulardan oluşan 8 değişken yer almaktadır.

Tablo 28: Anket Formunda Yer Alan Bilgilere İlişkin İfade Sayısı

Anket Formunda Yer Alan Bilgiler	Değişken Sayısı
Kişilere ait genel bilgiler	6 Değişken
Kişilerin yatırım teşvikleri ve uygulamaları ile ilgili görüşleri	8 Değişken
Genel Toplam	14 Değişken

3.3.2. Veri Toplama Yöntemi

Alan araştırmasının temel amacı, belirlenen gruba sorulan sorular vasıtası ile veriler toplamak, bu verileri analiz etmektir. Bu çalışmada iki ayrı uygulama söz konusudur. Bunlardan ilkinde, hazırlanan anket aynı bölgedeki birkaç işletme ve kişiye uygulanmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Böylece anket uygulanabilir son şeklini almıştır.

İkinci uygulama ise, nihai olarak oluşturulan ölçek sonucunda araştırma bulgularının elde edilmesi ve analiz edilmesi için yapılmıştır. Araştırma formu bölgede faaliyette bulunan kişilerin hepsine gönderilmiş ve geri dönüş alınmıştır.

3.3.3. Ana Kütle ve Örneklem

Çalışmanın yapısı itibariyle sonuçlarının bir sektöre uygulanması gibi bir amacı bulunmamaktadır. Çalışmanın temel amacı bir bölgede faaliyet gösteren kişilerin görüş ve uygulamalarını tespit etmektir. Araştırmanın ana kütlesi Kars ilinde faaliyet gösteren kurumlar veya bu sektörde faaliyet gösteren kişilerdir.

Hazırlanan anketler bölgede faaliyet gösterdiği tespit edilen 219 kişiye gönderilmiştir. Sonuçta ana kütlelerin, 58'inden cevap alınmıştır. Geri dönen anketlerin içerisinde değerlendirme dışı bırakılan 8 anket bulunmaktadır. Geri dönüş oranı %26 olarak hesaplanmaktadır.

3.3.4. Araştırmanın Değişkenleri

Araştırmaya ilişkin olarak iki grup değişken bulunmaktadır. Bunlardan birincisi faaliyetteki kişilerin özelliklerin belirlenmesi amacı taşıyan değişkenler, ikincisi kişilerin yatırım teşvikleri ile ilgili genel düşüncelerini ve uygulamalarını tespit etme amacı taşıyan değişkenlerdir.

Kişilerin özelliklerine ilişkin olarak, faaliyet alanı, çalışan sayısı, işletmenin arazi varlığı, kurumun sahip olduğu hayvan sayısı, hastalıkla mücadele etme yöntemleri gibi bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Kişilerin yatırım teşvikleri uygulamaları ile ilgili görüşlerine ilişkin değişkenler arasında, üretim teşviklerinin önemi, yatırım teşviklerinin önemi, teşviklerin işletmeye yararları, teşvikle ilgili yaşanan sorunlar, üretimde ve pazarlamada yaşanan sorunlar gibi konular yer almaktadır.

3.3.5. Uygulanan İstatistiksel Analizler

Anket formu aracılığı ile toplanan verilerin düzenlenmesi ve analizlerin yapılması için, “SPSS 15.0 for Windows” istatistik paket programı kullanılmıştır. Toplanan veriler bu program yardımıyla tasnif ve analiz edilmiştir. Araştırmada tüm değişkenlerin frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmış ve değişkenler içinde hesaplanmış her faktörün ortalama ve toplam değerleri belirlenmiştir. Araştırmadaki bütün analizler %5 anlamlılık düzeyinde ve %95 güven sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir.

3.5. Bulgular

3.5.1. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçüm aracı geçerli ve güvenilirlerdir. Ölçüm aracının geçerliliğini sağlamak amacıyla araç geliştirilirken konu ile ilgili olarak çeşitli öğretim üyelerinin uzman görüşüne ve hayvancılık işletmelerinin yöneticilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Anketin geliştirilmesinde kullanılan yatırım teşviği ile ilgili Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın hayvancılık sektörü ile ilgili belirtilen teşvik politikaları tasnifinden yararlanılmıştır. Bu yolla bir soru envanteri hazırlanmış, hazırlanan bu sorular bir işletmenin olası yatırım teşviki ile ilgili işlevlerine tasnif edilerek ankete son şekli verilmiştir.

Güvenilirliği ölçme yöntemi için en çok kullanılan yöntemlerin başında Alfa yöntemi (α) gelmektedir. Ölçekte yer alan k sorunu varyansları toplamının genel varyansa oranlanması ile bulunan ve 0 ile 1 arasında değerler alan Alfa Katsayısı bir

ağırlığın standart değişim ortalamasıdır⁹⁵. Alfa Katsayısı'nın bulunabileceği aralıklar ve buna bağlı olarak da ölçeğin güvenilirlik durumu aşağıda verilmiştir:

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir, $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir, $0,80 \leq \alpha < 1$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir⁹⁶. Yapılan analizler sonucunda Alfa Katsayısı 0,60 olarak bulunmuştur. (EK 2 Alfa Testi) Bu sonuç oldukça güvenilir bir durumu açıklamaktadır. Bu yüzden ölçüm güvenilirlik sağlamıştır.

3.5.2. Genel Bilgilere İlişkin Bulgular

Genel bilgiler kapsamında; faaliyet alanı, çalışanların geçici ya da sürekli olmalarına göre statüleri, üretim maliyetlerinin en büyüğü, sahip olunan arazi varlığı, sahip olunan hayvan varlığı, hastalıkla mücadele durumu ele alınmıştır.

Kişilerin faaliyet gösterdiği alana bakıldığında aşağıdaki sonuca ulaşılmıştır. Tablo 29'da da görüldüğü gibi anketi cevaplayanların %18'i sığır besiciliği ile %82'i ise süt sığırcılığı ile ilgilenmektedir.

Tablo 29: Faaliyet Alanı

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Sığır Besiciliği	9	18	18
Süt Sığırcılığı	41	82	100
Toplam	50	100	

⁹⁵ Aziz Akgül ve Osman Çevik, **İstatistiksel Analiz Teknikleri**, Ankara: Emek Ofset, 2003, s. 435

⁹⁶ Akgül, s. 436.

Tablo 30: Çalışanların Statüsü

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Sürekli-Sığır	2	4	4
Sürekli-Süt	23	46	50
Geçici-Süt	25	50	100
Toplam	50	100	

Çalışanların statülerine baktığımızda %4'ü sığır besiciliği işinde sürekli olarak, %46'sı süt sığırcılığı işinde sürekli olarak, kalan %50'si ise süt sığırcılığı işinde geçici olarak çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile çalışanların %50'si sürekli, %50'si geçici statüde iş görmektedir.

Tablo 31: Üretim Maliyetlerini Oluşturan En Büyük Gider Kalemi

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
İşçilik	23	46	46,94
Vergi	1	2	48,98
Enerji	5	10	59,18
Hammadde	9	18	77,55
Diğer	11	22	100
Boş	1	2	
Toplam	50	100	

Tablo 31’de de görüldüğü gibi ankete katılanların %46’sı işçilik giderlerinin, %2’si verginin, %10’u enerjinin, %18’i hammaddenin, %22’si diğer giderlerin en büyük üretim maliyetini oluşturduğunu belirtmektedir. Ankete katılanların %2’si ise cevap vermemiştir.

Tablo 32: Sahip Olunan Arazi Varlığı (Dekar)

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Sığır-Topraksız	5	10	10
Sığır 1-50	14	28	38
Süt-1-50	20	40	78
Süt-501-1000	11	22	100
Toplam	50	100	

Ankete katılanların %28’i sığır besiciliği ile ilgili, %62’si süt sığırcılığı ile ilgili araziye sahip bulunmaktadır. Sığır besiciliği ile uğraşanların %10’u arazi varlığına sahip değildir. Tabloda da görüldüğü gibi ankete katılanların %40’ı süt besiciliği ile ilgili olarak 1 ile 50 dekar arası, %22’si ise 501 ile 1000 dekar arası arazi varlığına sahiptir.

Tablo 33: Sahip Olunan Hayvan Sayısı

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Sığır 1-5	2	4	4
Süt-1-5	24	48	52
Süt-6-15	13	26	78
Süt-16-50	11	22	100
Toplam	50	100	

Tablo 33'te ankete katılanların sahip olduğu hayvan sayıları görülmektedir. Buna göre ankete katılanların %4'ü sığır besiciliği ile ilgili, %96'sı süt sığırıcılığı ile ilgili hayvana sahip bulunmaktadır. Ankete katılanların %4'ü 1 ile 5 arasında sığır besiciliği ile ilgili, %48'i 1 ile 5 arasında süt sığırıcılığı ile ilgili, %26'sı 6 ile 15 arasında süt sığırıcılığı ile ilgili, %22'si ise 16 ile 50 arasında süt sığırıcılığı ile ilgili hayvana sahiptir.

Tablo 34: Hastalıkla Mücadele Durumu

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Süt Sığırıcılığı -Kendi Bilgisi	6	12	12
Süt Sığırıcılığı- Veteriner Çalıştırma	27	54	66
Süt Sığırıcılığı- Kamu Veterineri	17	34	100
Toplam	50	100	

Ankete katılanların %12'si kendi bilgisi ile hastalıkla mücadele ederken, %54'ü veterinerle çalışmakta, %34'ü ise kamu veterinerinden destek alarak hastalıklarla mücadele etmektedir.

3.5.3. Yatırım Teşviki Uygulamaları Bilgilerine İlişkin Bulgular

Anketin ikinci bölümünde yatırım teşviki uygulamalarına ait sorular bulunmaktadır. Tablo 35'te ankete katılanların yatırım teşviklerinden yararlanma durumları sorgulanmıştır. Buna göre ankete katılanların %60'ı suni tohumlama teşvikinden yararlandığını belirtmiştir. %40'ı ise herhangi bir yatırım teşvikinden yararlanmadığını belirtmiştir.

Tablo35: Yatırım Teşviklerinden Yararlanma Durumu

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Suni tohumlama	30	60	60
Hiçbiri	20	40	100
Toplam	50	100	

Tablo 36: Üretim Teşviklerinin Önemi

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Yem	17	34	34
Et primi	3	6	40
Süt primi	7	14	54
Yatırım Teşvikleri	23	46	100
Toplam	50	100	

Ankete katılanların %34'ü yem, %6'sı et priminin, %14'ü süt priminin ve %46'sı yatırım teşviklerinin önemli olduğunu düşünmektedir.

Tablo 37: Teşviklerin İşletmeye Yararları

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Yem	11	22	22
Kredi	6	12	34
Süt primi	5	10	44
Yatırım Teşvikleri	28	56	100
Toplam	50	100	

Tablo 37'de de görüldüğü üzere ankete katılanların %56'sı yatırım teşviklerinin, %22'si yem, %12'si kredi ve %10'u da süt primi teşviklerinin yararlı olduğunu düşünmektedir.

Tablo 38: Kredi Temininde Karşılaşılan Sorunlar

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Faiz-vade	13	26	26
Kredi miktarı	11	22	48
İşlemler	6	12	60
Teminat	20	40	100
Toplam	50	100	

Tablo 38'de ankete katılanların kredi temin ederken karşılaştığı sorunlara ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, ankete katılanların %26'sı faiz ve vade konusunda, %22'si kredi miktarı konusunda, %12'si işlemler konusunda, %40'ı ise teminat konusunda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 39: Üretimde Karşılaşılan Sorunlar

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Yem	37	74	74
Hayvan hastalığı	7	14	88
Kredi	6	12	100
Toplam	50	100	

Ankete katılanların %74'ü yem konusunda, %14'ü hayvan hastalığı konusunda ve %12'si de kredi konusunda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 40: Pazarlama Faaliyetlerinde Karşılaşılan Sorunlar

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Fiyat	50	100	100

Tablo 40'ta da görüldüğü gibi pazarlama faaliyetleri ile ilgili olarak en fazla görülen sorunun fiyat olduğu ankete katılanlar tarafından belirtilmiştir. Ankete katılanlar Pazar, yönetim, zaman ve diğer konulardan daha fazla fiyat konusunda sorun yaşadığını ortaya koymaktadırlar.

Tablo 41: Teşvikler Hakkındaki Bilgi Kaynakları

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Tarım İl Müdürlüğü	42	84	84
Diğer	8	16	100
Toplam	50	100	

Ankete katılanların teşviklerle ilgili bilgi kaynakları Tablo 41'de yer almaktadır. Buna göre katılımcıların %84'ü gerekli bilgileri Tarım İl Müdürlüğü'nden geriye kalan % 16'sı ise diğer kaynaklardan edinmekte olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 42: Teşvik Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar

	Frekans	Yüzde %	Kümülatif Yüzde %
Mevzuat	17	34	34
Bürokrasi	20	40	74
Geri ödeme	13	26	100
Toplam	50	100	

Tablo 42’de katılımcılara teşvik uygulamalarına ilişkin sorunlar hakkındaki bulgular yer almaktadır. Buna göre katılımcıların %34’ü mevzuatla ilgili, % 40’ı bürokrasi ile ilgili ve geriye kalan %26’sı da geri ödeme ile ilgili sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma ile hayvancılığa yönelik yatırım teşviklerinin Kars ilindeki yeri ve genel durumunun incelenmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde Türkiye'deki hayvancılık sektörü incelenerek, hayvancılığa yönelik yapılan teşvik politikaları aktarılmıştır. İkinci bölümde, Kars ilinin genel özellikleri tanıtılarak, Kars ilindeki hayvancılık sektörü ve pazarlaması faaliyetleri incelenmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise Kars ilindeki hayvancılık işletmelerine yönelik yapılan yatırım teşvikleri uygulamaları ve bu uygulamaların sonuçları ve önemi tartışılmıştır.

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan önemli kriterlerden birisi de kişi başına tüketilen hayvansal ürünler miktarıdır. Tarımda ileri düzeyde olan ülkelerin çoğu, bitkisel üretimin önemli bir bölümünü hayvansal üretimi arttırmak amacıyla hayvan beslemede kullanılır. Tarımda hayvansal üretime ağırlık verilmesinin teknik ve ekonomik açıdan önemli nedenleri vardır. Türkiye'deki tarım işletmelerinin içindeki paylara baktığımızda hayvancılığın yeterli gelişmediğini görmekteyiz. Hayvan sayısı bakımından dünyanın önde gelen ülkelerinden birisi olmasına rağmen Türkiye'de hayvan başına verim oldukça düşüktür.

Araştırmanın uygulama bölümünde bir anket yardımı ile Kars ilindeki hayvancılık sektörü ve yatırım teşviki politikaları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre bölgede sığır besiciliğine oranla süt sığırcılığı alanında daha fazla faaliyet gösterildiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile çalışanların dağılımı da yine aynı faaliyet alanında yoğunlaşmaktadır. Bölgede süt sığırcılığı alanında çalışanlar daha fazla geçici statüde iş görmektedirler.

Süt sığırcılığı alanında faaliyet gösteren kişiler için en fazla gideri işçilik giderleri oluşturmaktadır. Bu da bölgede işçilik faaliyetlerinin daha çok bu kişiler ve aileleri tarafından gerçekleştirildiği düşünüldüğünde kendi çalışmalarını maliyetlerin önemli bir bölümü olarak değerlendirdiklerini göstermektedir.

Ankete katılanların sahip olduğu arazi ve hayvan sayılarına bakıldığında yine yoğunlaşmanın süt sığırcılığında olduğu ortaya çıkmaktadır. Sahip olunan arazi varlığı 1 ile 50 dekar arasında yoğunlaşmakta iken sahip olunan hayvan varlığı

1 ile 5 adet arasında yoğunlaşmaktadır. Kısıtlı toprak büyüklüğüne ve hayvan sayısına sahip kişilerin faaliyetlerde verimliliğin düşük olmasının doğal olduğunu görmekteyiz.

Hastalıkla mücadele etmede bölgede genelde veteriner çalıştırmakta iken bunu kamu veterinerlerinden yardım alma izlemektedir. Faaliyette bulunan kişilerin yeterli büyüklükte olmadığı düşünüldüğünde veteriner çalıştırmanın ancak vaka bazında özel veterinerden yararlanmak olduğu görülmektedir.

Ankete katılanların çoğunluğu sadece suni tohumlama ile ilgili olarak teşvikten yararlanmış bulunmaktalar. Önemli bir kısım ise henüz hiçbir teşvikten yararlanmamış durumdadır. Bu durum teşvik uygulamalarının halen arzu edilen düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır.

Katılımcılar teşviklerden sadece yem, et primi, süt primi ve yatırım teşviklerinin önemli olduğunu düşünürken en yararlı teşviklerin yem, kredi, süt primi ve yatırım teşviki olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu durum kişilerin halen yararlanmakta oldukları teşvikleri faydalı bulduklarını ve devam edilmesi konusundaki arzuları ortaya koymaktadır.

Kredi konusunda en fazla sorunun teminat ve vade-faiz konusunda yaşandığı araştırmanın sonuçlarından biridir. Üretim konusunda katılımcıların yaşadığı sorunlardan en önemlisi yem sorunudur. Ankete katılanlar daha önceki ifadelerle yemin hem yararlı hem de önemli olduğunu vurgulamışlardır. Pazarlama konusunda yaşanan sorunlarla ilgili tüm katılımcılar fiyat konusunda fikir birliği sağlamışlardır.

Ankete katılanlar teşvik ile ilgili olarak gereken bilgiyi Tarım İl Müdürlüğü'nden temin ettiklerini belirtmişlerdir. Teşviklerle ilgili yaşanan sorunları ise mevzuat, bürokrasi ve geri ödeme konularında yaşadıklarını ortaya koymuşlardır.

Araştırma sonuçları Türkiye'de hayvancılığın sorunlar içerisinde olduğu ve mevcut teşvik politika ve uygulamalarının sorunların çözümünü sağlamadığını göstermektedir. Bu sorunların çözümü ve hayvancılığı arzu edilen düzeye çıkarabilmek için öncelikle hayvancılığın başlı başına bir sektör olduğu kabul edilmeli ve buna uygun politikalar oluşturularak ve bu politikalara sahip çıkılmalıdır.

Hayvancılık işletmelerinin bölgelere göre küçük -orta -büyük ölçekleri belirlenmeli ve buna göre finansman, teknik ve teknolojik yardımlar sağlanmalıdır.

Bölgede maliyet gösteren üretim yapıların işletme yapısında olmadığı, gerçek kişilerin faaliyetleri ve aile yapıları şeklinde devam ettiği görülmektedir. Çok küçük ölçekteki bu yapılar değerlendirilerek, bölgede daha az sayıda ortak işletmelere dönüşümü sağlanmalıdır.

Mevcut teşvik sistemleri devam ettirilmelidir. Kırsal alanda faaliyet gösteren küçük üretim yapıları için daha kolay uygulanabilir teşvik sistemleri geliştirilmelidir. Kamu bankaları tarafından sağlanan krediler asıl amacı olan bitkisel ve hayvansal ürün üreticilerini destekleme noktasına getirilmelidir.

Hayvansal ürün-yem fiyatı ilişkisi hayvansal üretimi destekleyecek nitelikte olmalıdır. Salgın, bulaşıcı, paraziter ve metabolik hastalıklara karşı hayvan ve insan sağlığının korunması amacıyla mevcut veteriner kontrol ve araştırma enstitüleri ile bölge laboratuvarları teknik ve bilimsel açıdan geliştirilmelidir. Yeterli sayıda veteriner hekim istihdamı yapılmalı, hayvanların verim ve sağlık kontrollerinin yapılarak kayıt altına alınması ve bunların muhafaza edilmesi ile ilgili yöntemler bulunmalıdır.

Küçük işletmelere karlı ve verimli çalışma anlayışı kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akgül Aziz ve Çevik Osman, **İstatistiksel Analiz Teknikleri**, Ankara: Emek Ofset, 2003.

Bildirici Ziyaettin, “Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri” , **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, Yayın No:70, Eskişehir, , 1989.

Dinç Hasan, “**Köylere İlişkin Yatırım Teşvik Politika ve Uygulamaları**”, DPT Yayınları, Ankara 1985.

Güler Canan, “**Doğu ve Güney Doğu Anadolu ve Öncelikli Yörelere Kalkındırılması Temel Politikalar ve Uygulamalar**”, DPT Yayınları, Ankara, 1985.

Karasar Niyazi, “**Araştırmalarda Rapor Hazırlama**”, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002.

Kütevin Ziya, **Hayvancılık Temel Besicilik ve Beslenme**, Ankara: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1984.

Mucuk İsmet, **Modern İşletmecilik**, İstanbul: Beta Yayınları, 2004.

Çiftçi Hakkı, “*Van İlinin Tarımsal Üretimi ve Tarıma Yönelik Teşvik Uygulamaları*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Ankara, 1995.

Sayın Cengiz, “*Türkiye’de Hayvancılığa Yönelik Destekleme ve Dış Ticaret Politikalarının Ülke Hayvancılığına Etkileri Üzerine Bir Araştırma*”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Ankara, 1998.

Topçuoğlu Yener, “*Yatırım Teşviklerinin Etkinliğini Sağlamada Yapılabilirlik Etüdlерinin Rolü*” , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul, 1991.

Topuz Fulya, “*Türkiye’de Hayvancılığın Durumu ve Fiyat Dışı Destekleme Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Ankara, 1999.

Yıldız Murat, “*Türkiye’de 1980 Sonrası Teşvik Tedbirlerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı ve Değerlendirilmesi*” , Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İzmir, 1998.

Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, “*Kars-Gence Hayvancılığı ve Bilimsel Araştırma Sempozyumu*”, Kars, 2001.

Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi, “*Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki Kars-Ardahan-İğdır İllerinde Hayvancılığın Geliştirilmesi İle İlgili Ana Hedef ve İlkelerin Tespiti*”, 1997.

Kars İli Master Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2004.

Kars Valiliği, “Kars 2002”, Ankara: Önder Matbacılık, 2002.

Türk Veteriner Hekimliği Kurultayı, Ankara, 2002.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, **Türkiye’de Süt ve Kırmızı Et Hayvancılığı**, Ankara 2005.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, **AB Sürecinde Süt Sığırçılığı ve Süt Sanayi**”, Ankara 2005.

TMMOB, “**1980 Sonrası Türk Tarımı ve Yapısal Gelişmeler ve Sorunlar**”, Ankara,1987.

TMMOB, “**Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Kalkınma İçin Bir Model**”, Yayın No: 105, Ankara,1989.

Devlet İstatistik Enstitüsü, “**Tarımsal Göstergeler 1923-1998**”, Ankara, 2001.

Devlet Planlama Teşkilatı, “**İllerine ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**”, Yayın No: 2671, Ankara, 2003.

Devlet Planlama Teşkilatı, “**İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**”, Ankara, 2004.

Devlet Planlama Teşkilatı, “**Temel Ekonomik Göstergeler**”, Ankara, 2005.

Devlet Planlama Teşkilatı, “*Kars-Ardahan-Iğdır İllerinde Hayvancılık*”, 1998.

www.izto.org.tr (12 Ocak 2007)

www.setbit.org.tr (12 Ocak 2007)

www.tuik.gov.tr (18 Ocak 2007)

www.adptso.org.tr (20 Ocak 2007)

www.tarim.gov.tr (27 Ocak 2007)

www.tvhb.org.tr (27 Ocak 2007)

www.kars.gov.tr (29 Ocak 2007)

www.kars.bel.tr (12 Şubat 2007)

www.kars.meb.gov.tr (15 Şubat 2007)

www.ekodialog.com (17 Şubat 2007)

www.meteor.gov.tr (20 Şubat 2007)

www.ubak.gov.tr (20 Şubat 2007)

www.dhmi.gov.tr (22 Şubat 2007)

www.karstarim.gov.tr (23 Şubat 2007)

[www. tarimsurasi.tarim.gov.tr/7.komisyon_raporu](http://www.tarimsurasi.tarim.gov.tr/7.komisyon_raporu) (23 Şubat 2007)

[www. kars.meteor.gov.tr](http://www.kars.meteor.gov.tr) (24 Şubat 2007)

www.yurdum.com/Turkiye/dogu_anadolu/kars/ilceleri.htm - 18k (27 Şubat 2007)

EKLER

EK 1

KARS İLİNDE HAYVANCILIK İŞLETMELERİNE YÖNELİK YATIRIM TEŞVİKİ UYGULAMALARININ ARAŞTIRILMASI ANKETİ

Bu anket, Kars İlinde halen faaliyette bulunan ve yatırım teşviklerinden yararlanan hayvancılık işletmelerinin ve hayvancılıkla uğraşan kişilerin bu teşviklerden ne ölçüde yararlandıklarını tespit etmeye yönelik bir araştırmada kullanılacaktır.

Ankette yer alan soruları lütfen içtenlikle ve doğru olarak cevaplayınız. Kurumunuzla veya sizinle ilgili bilgiler gizli tutulacaktır. Araştırmanın değeri ve başarısı tümüyle sizin katılımınıza ve samimiyetinize bağlıdır.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde genel sorular bulunmakta, ikinci bölümde ise yatırım teşvikleri ile ilgili uygulamalar sorgulanmaktadır.

Araştırma sorularını cevaplayan kurumun ya da kişinin kimliği değil, verilen cevaplar önemlidir. Bu nedenle soru formu üzerine kimliğinizi yazmayınız.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Muzaffer Koçak

1. Genel Bilgiler

Bu bölümdeki soruları sizinle ilgili seçeneği işaretleyerek ya da istenen bilgiyi bırakılan boşluklara yazarak cevaplayınız.

1.1. Faaliyet Alanı

Sığır besiciliği	
Süt Sığırcılığı	

1.2.Çalışan sayısı

	Sığır Besiciliği	Süt Sığırcılığı
Sürekli		
Geçici		

1.3.Üretim maliyetlerinizi oluşturan en büyük gider kalemini belirtiniz.

Maliyetler	
İşçilik	
Vergi	
Enerji	
Hammadde	
Diğer	

1.4. Sahip Olduğunuz Arazi Varlığı

Arazi (dekar)	Sığır Besiciliği	Süt Sığırcılığı
Topraksız		
1-50		
51-150		
151-500		
501-1000		
1000 - +		

1.5. Sahip Olduğunuz Hayvan Sayısı

Adet	Sığır Besiciliği	Süt Sığırcılığı
1-5		
6-15		
16-50		
51-100		
100 - +		

1.6. İşletmede Hastalıkla Mücadele Durumu

Faaliyet Konusu	Kendi Bilginiz	Veterinerle Çalışma	Kamu Veteriner	Özel Veteriner
Sığır Besiciliği				
Süt Sığırcılığı				

2. Yatırım Teşvikleri Uygulamaları

Bu bölümdeki soruları sizinle ilgili seçeneği işaretleyerek cevaplayınız.

2.1 Hangi Tür Teşvik Uygulamalarından Yararlanmaktasınız?

Damızlık	
Yem	
İlaç	
Suni Tohumlama	
Kredi	
Et Primi	
Süt Primi	
Hiçbiri	

2.2. Aşağıdaki üretim teşviklerinden hangisi sizin için daha önemlidir?

Damızlık	
Yem	
İlaç	
Suni Tohumlama	
Kredi	
Et Primi	
Süt Primi	
Yatırım Teşvikleri	

2.3. Sizce, hayvancılık sektöründe uygulanan hangi teşvikler işletmeye yarar sağlamaktadır?

Damızlık	
Yem	
İlaç	
Suni Tohumlama	
Kredi	
Et Primi	
Süt Primi	
Yatırım Teşvikleri	

2.4. Kredi temininde en çok hangi sorunlarla karşılaşmaktadır?

Faiz – Vade	
Kredi Miktarı	
İşlemler	
Teminat	

2.5. Üretimde En Çok Hangi Sorunla Karşılaşmaktadır?

Damızlık	
Yem	
Hayvan Hastalığı	
Kredi	

2.6. Pazarlama Faaliyetlerinde En Çok Hangi Sorunla Karşılaşmaktadır?

Pazar	
Fiyat	
Zaman	
Yönetim	
Diğer	

2.7. Yatırım Teşviki Hakkında Hangi Bilgi Kaynaklarından Yararlanmaktasınız?

Tarım İl Müdürlüğü	
Rakipler	
Diğer	

2.8. Yatırım Teşvik Uygulamasında Hangi Tür Sorunlarla Karşılaşmaktasınız?

Mevzuat	
Bürokrasi	
Geri Ödeme	
Teşvik Türleri	

Ek 2: Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,550	,604	13

ÖZGEÇMİŞ

1959 Yılında Kars ilinde doğdu.

1970 Yılında Ankara'da İlkokulu bitirdi.

1976 Yılında Kars Kağızman Lisesini bitirdi.

1977 Yılında İstanbul İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okuluna girdi.

1978 Yılında Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu 2. sınıfından ayrılarak O.D.T.Ü. Mühendislik Fakültesi Kimya Mühendisliği bölümüne girdi.

1981 Yılında O.D.T.Ü.'den ayrıldı.

1982 Yılında Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. İktisat bölümüne girdi.

1986 Yılında Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. İktisat bölümünden mezun oldu.

2004 Yılında Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında yüksek lisans sınavını kazandı.